

VABA SÕNA

№ 1

Jaanuar

1925.

Sisu:

Lui Olesk — Saateks.

A. Schulbach — Tagasivaade Riigikogu tegevuse pääle 1924. a.

A. Tammann — 1. detsember ja vabariigi põhiseaduse muutmise küsimus.

Ed. Laaman — Meie välispoliitiline aparaat.

Paul Kogermann — Eestí ja välisriigid.

Dr. med. J. Vilms — Kommunismi hädaoht Eestí tóutervisele.

Dr. Eldor Fählmann — Inflatsioon ja rahareformid.

M. Kurs-Olesk — Esimene kutsevalíku nõuandekoht Eestis.

Kirjanduse ülevaade.

Varia.

Hind 50 marka.

Vastutav toimetaja ja väljaandja **Lui Olesk.**

Toimetuse sekretäär **A. Tammann.**

J. Mällo trükk, Tartus.

Poliitika, majanduse, teaduste, kirjanduse ja kunsti ajakiri

„Vaba Sõna“

ilmub 1925. a. Tartus Lui Oleski toimetusel ja väljaandel korralikult kaks korda kuus, igal 15. ja 30. kuupäeval, iga number 32 lehekülge.

Poliitiliselt iseseisev Eesti peab poliitiliselt elama! Selles mõttes seab „Vaba Sõna“ oma peahüüdsõnaks:

Rohkem poliitilist kultuuri!

Selle hüüdsõna teostamiseks ja poliitilise mõtlemise elustamiseks meie rahva keskel, eriti haritlaskonnas, püüab „Vaba Sõna“ kõigepealt meie poliitilisesse elusse puutuvaid küsimusi käsitada teaduslikuma erapooletusega ja põhjalikkusega kui see sünnib meie päevakirjanduses, seejuures kindlasti hoidudes erakondlisest vihast ja väiklusest.

Peale selle püüab „Vaba Sõna“ asjalikult ja teadlikult valgustada muidki tähtsamaid päevaküsimusi, kõiki moderni kultuuri probleeme, uusi voolusid ja ideesid teaduses, kirjanduses ja kunstis, tahtes olla kõige noore, kasvava ja tõusva ühendajaks.

„Vaba Sõna“ sisu väärilisel kõrgusel hoida aitab rohkearvuline kaastööliste pere, kelle hulka kuuluvad: Joh. Adamson, A. Alle, A. Anderkopp, J. Annusson, K. Ast, J. Audova, P. V. Epler, T. Grünthal, R. Janno, Helmi Jansen, J. Jans, M. Juhkam, K. Konik, P. Kogermann, H. Kruus, J. Kukk, M. Kurs-Olesk, N. Köstner, Ed. Laaman, F. Leinbock, V. Liik, J. Luiga, A. Lütüs, H. Madisson, M. Martna, J. Mets, K. Menning, A. Mõttus, A. Nõmmik, Lui Olesk, Alma Ostra, A. Palvadre, R. Paabo, Th. Pool, H. Raudsepp, A. Reeben, A. Rei, H. Roos, P. Ruubel, R. Rägo, A. Rängel, J. Sarv, H. Sepp, J. Sisask, O. Strandmann, A. Schulbach, J. Sütt, A. Tammann, A. H. Tammsaare, P. Treiberg, Fr. Tuglas, J. Vilms j. t.

Toimetuse sekretäriks on ajakirjanik A. Tammann.

„Vaba Sõna“ tellimisi võtavad vastu kõik vabariigi postkontorid. Tellimise hind aastas postiga 850 mrk., pooles aastas 450 mrk.

Tellimistega palutakse rutata, sest viibijad võivad ajakirja üksikutest numbritest ilma jääda. Proovinumbrid saadetakse neile, kes 50 mk. rahas ehk postmarkides talitusse saadavad.

Kuulutused 2500 mk. lehekülj ja 1250 mk. pool lehek.

Üksikud numbrid müügil: Tartus „Noor-Eesti“ raamatu-kaupluses ja Tallinnas „Vaba Maa“ kontoris.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Rüütli uul. nr. 11.

VABA SÕNA

Nr. 1

15. jaanuar

1925

Saateks.

Kõigis Euroopa riikides olid juba läinud aastasaja kestel rahvaesitused olemas, ainult Vene riik püsis käesoleva aastasaja alguni isevalitsuslise riigina. Isevalitsusline kord ei salli kodaniku poliitilist tegevust, ta tunneb riigielanikkude kogu ainult kui üksluiset massi. Selle tõttu jäi Vene kodanik poliitiliselt võhikuks. Meie muulased olime hulga paremates tingimustes poliitilise arenemise mõttes: meie huvide lahkumine üldvene huvidest, rõhmine, mida meie pidime kannatama, sundisid meid poliitiliselt mõtlema ja isegi tegutsema. Siiski jäi poliitiline mõte lapsekingadesse arenemataks. Parteilisest erinemisest sai vaevalt juttu olla, ainult põranda all võis poliitiliselt intensiivsemalt tegutseda, sarnastel tingimustel tahtsid aga vähesed poliitikast osa võtta, pääasjalikult palavavereline noorus.

Suur revolutsioon seadis meid täiesti teistsuguste tõsiasjade ette: Eesti sai iseseisvaks rahvaesitusliseks vabariigiks. Rahvaesitusline riigikord eeldab aga paratamata riigikodanikkude erinemist erakondade järele. Ka meil ilmusid selle tõttu erakonnad poliitilise elu päevakorradele.

Meie õnnetu minevik annab ennast siin aga valusalt tunda.

Poliitilised erakonnad ei ole mitte silmapilgu sünnitused, nende olemasolu on tingitud kodanikkude erinevatest huvidest: ühiste huvidega kodanikud liituvad ühte, et riigi elu korraldada vastavalt oma huvidele.

Erihuvisid võib olla nii palju, kui on kodanikke, kuid iga üksik huvi ei suuda ennast maksma panna või juba sellepärast, et riigikord esitusline on: tuleb loobuda arutu hulgast erihuvidest, et koonduda nende ümber, mis suuremal ringil ühised.

Pääasjalikult võiks kõik kodanikud oma huvide järele kahte liiki langeda: ühed, kes tahavad alal hoida seda, mis olemas, ehk veelgi minevikust midagi oma huvidele vastavat ellu kutsuda, teised, kes nõuavad lahkumist minevikust, elukorraldust uute tähiste sihtjoones. Neil kahel liigil võib olla enam ehk vähem alaliikisid selle järele, kui kaugele keegi minna mõtleb.

Inglismaal, kus kõige vanem rahvaesitus olemas, ja kus poliitiline elu juba aastasadadid takistamata edenenud, olid rahvaesituses pääasjalikult kaks erakonda: alalhoidline ja edumeelne. Alles viimastel aastakümnetel kerkis päevakorrade kolmas, töötavate kihtide — tööerakond. Viimased valimised aga nagu näitaksid, et sääli uuesti kahe erakonna poole tüürib: üks, alalhoidline, kes ühtlasi kapitali huvisid, teine, edumeelne, kes elava tööjõu huvisid kapitali vastu kaitsta tahab.

Meie eestlased oleme praegusel seisukorral nõorahvas, kes hiljuti alles teise rõhumiise all seisis ja nüüd sellest rõhust vabanenud. Paistaks loomulik olevat, et terve rahva jõud sinna poole tüürib, kuidas oma uut elu uue aja nõudimiste järele uuesti ja otstarbekohaselt korraldada.

Minevikul oli pääle halva ka palju mõnususi: seni kui need mõnusused võõraste eesõiguseks olid, tundusid nad rasketena, kui neid omale saaks, võiks neid hästi maitseda: tõusiku hingedu on meie rahva poegadeist paljusid edasi viinud endistel aegadel ja tõusiku hingedu leidub veel palju meie rahva keskel: seda võitlust, mis meil läinud aastakümnete jooksul ühendatud jõul oma eesõigustatud seisuste vastu tuli pidada, peame tulevikus oma vahel lõpuni võitlema, ja paistab isegi, et, vähemalt ajutiselt, kuni poliitiline arenematus veel suur ja paljud oma tõsiseid huviseid ei tunne ning sellepärast tegelikult oma otsekoheiseid vaenlasi toetavad, see võitlus omade keskel intensiivsem saab olema, kui minevikus võõraste vastu.

Ja poliitiline võitlus on ägedalt käima hakanud, erakonde tekkinud arvu järele rohkem kui tarvis, nii et erakondade rohkus poliitilist võitlust, riigi üleschitavat tööd, takistab, kuna erakondlikkus isiklikkuseks muutub, mis vahet ei lase teha oma ja võõra vahel.

Iseäranis kahjatsemise väärt on, et võitluse ägedus ei luba erakondadel selgitustööd teha kodanikkude keskel. Silmas pidades aga, et meie erakondline arenemine ja vilumus, tänu minevikule, täiesti algastmel on, on poliitiline kasvatus, probleemide selgitamine, ääretult tähtis: mis peab liht kodanik tegema ja keda valima, kui isegi erakonna juhid nii arenemata on, et nad mõni nädal enne valimist kerge südamega ja piinlikkuse tundeta vastaserakonda üle lähevad ja jällegi juhi osas esinevad?

Praegune Eesti ajakirjandus on andunud erakondlisele võitlusele hooga, minnes isiklikeks ja teravaks, jäädes pääliskaudseks ja sihilikuks. Ja igapäine ajakirjandus ei saagi hästi teisiti tegutseda, kui ülesandeks on rohkem vastase rabamine kui asja selgitamine. On tarvidus häälekandja järele, mis mitme erakonna vaheline oleks, ja sellepärast päärõhku ei tarvitseks panna üksiku eeskava kaitseks, vaid küsimusi võiks valgustada asjalikult ja mitmekülgselt; sihtides täie raskusega ühise vastase pääle. Seda ülesannet tahaks täita „Vaba Sõna“.

„Vaba Sõna“ tahab seista Eesti vabariigi põhiseaduse teostamise alusel, välja minnes seisukohast, et põhiseadus on kõitev ja kohustav õigus. Meie ei ole õigeusklikud. Meie ei usu, et midagi, mis inimesed on teinud, on täielik, ei tarvita uuendust ehk isegi parandust. Aga alus on õige, on välja kujunenud rahva hingest ja siit peab edasi ehitama, mitte tagasi! Mitte alaeastama kodanikke, vaid kasvatama neid, et nad väärilised oleks sellele, mis nende isad on tahtnud. Minevik ei anna meile eeskujuseid, mis paremad oleks kui see, mis meil on. Iga samm tagasi oleks ühtlasi samm halvema poole.

Meie vabariigi põhiseadus ei ole unistajate mõtteleenu kujutus: ta ei si-salda eneses midagi, mis eluvõõras oleks. Ta nõuab aga küll kodanikult palju, ta tahab, et kodanik ka täsinimene oleks. Ta nõuab palju kasvamist ja arenemist, et meie oma riigi vääriliseks saaksime. Siin on veel palju positiivset tööd. Meie peame läbi mõtlema ja kaalutlema iga üksikut lauset oma põhiseadusest, et meie saaksime tõsised oma riigi kodanikud olla, mitte aga vabanenud Vene alamad, „vallanenud orjad“.

Kui vabariigi täiskodanikud ei ole meie aga millegi külge köidetud, ei ole meil midagi keelatud. Meie võime vabalt ja julgelt arvustada, mis arvustamise vääriline, otsida seda, mis meie paremaks peame, ja võidelda vabalt oma parema äratundmise eest — ainult edasi, mitte tagasi!

Seistes vabariigi põhiseaduse alusel, tahame võidelda oma rahva hää käekäigu kasuks ja kutsume selleks tööks üles kõiki, kes kaasa tahavad aidata Eesti rahvast paremale tulevikule vastu viia, avaldades leppimata vaenu neile, kes mineviku kütketes kinni.

Lui Olesk.

Tagasivaade Riigikogu tegevuse pääle 1924. a.

Parlament on teovõimeline niivõrd, kui tema on suutnud eneses sünnitada teovõimelise valitsuse, kes oma ülesannetes ja vastutuses parlamendi ees alati teadlik ja oma tegevust ka sellekohaselt juhib. (M. Juhkama eelarve kõnest Riigikogus 14. märtsil 1924.).

Väljavaated läinud aasta algul.

Vaevalt küll oleks ükski prohvet 1924. aasta kätki juures julenud ennustada Riigikogu viljakat tööd sel aastal.

Teine Riigikogu sai valimistel võrdlemisi nõrga tsentrumi, mis killustatud oli kolmeks erikoonduseks (demokraatlik liit, „väike-liit“ ja vähemusrahvused) ning üheks rühmaks (tööerakond). Peaaegu igas koonduses olid sisenised lahkhelid tugevad, — nii dem. liidus kristliku rahvaerakonna ja rahvusvabameelsete vahel, „väike-liidus“ asunikude ja üürniku, vähemusrahvaste seas vabameelsete venelaste ning konservatiivsete Saksa saadikute vahel. Kõik see killustus ei lasknud lootagi, et tsentrum oma tegevust ühtlustada ja oma tahet ükskõik kummale tiivale peale sundida võiks. Ilma tiibade toetuseta tsentrumil enesel mingit enamuse saamise lootust ei olnud.

Teiselt poolt oli mõlemil tiival selge, et vastasrinnas palju kergem on valitsuse tegevust kärelda arvustuse alla võttes valija juures loorberid lõigata, kui oma enese valitsusest osavõtuga vastastele kerget kritiseerimise võimalust kätte anda.

Pahemal tiival oli kümmeliikmeline ühisväerinna rühm kivina jalgu seotud, mis igat tema liigutust halvata püüdis. Mõõdukas osa pahemast tiivast oli küll sots.-dem. ja ises. sots. lähenemise tõttu ühtlasemaks ja sellega ka töövõimsamaks läinud, oli ka valimiskihutustööl etteheiteid kuulnud sellepärast, et ta riiklisel alusel seistes ise riiklisest valimise tööst loobunud ja sellega võimu parema tiiva kätte mänginud, — kuid kõik need asjaolud polnud veel niikaugele mõjunud, et sotsialistide toetusega valitsuse loomisel tõsiselt oleks arvestada võidud.

Parem tiib Riigikogus. põllumeeste kogud, kui esimene võidujoovastus valimistagajärgede üle mööda ja nende kandidaat, K. Päts, Riigikogu esimehe koha peale läbi kukkus, rääkis avalikult, et nüüd sõda nende ja tsentrumi vahel lahti ja et nemad enam valitsusse ei lähe, las teised valitseda. Vististe po-

seerisid nad, aga nad võisid ka poseerida ja palumisi oodata, sest selge näis, et nendeta valitsuse loomine võimata. Küll läks esiotsa korda „sõda” veel edasi lükata, sest K. Päts lõi enamusvalitsuse põllumeeste kogudest, demokraatlikust liidust ja tööerakonnast. Aga pea pragunes koalitsioon, sest tööerakond, kelle nõudmised põllumeeste kogude ja dem. liidu poolt ühisel jõul tagasi lükati, astus koalitsioonist välja ja kutsus omad esitajad valitsusest ära. Küll püsis veel koalitsioon põllumeeste kogudest ja liidust, — seda tahti isegi asumikkudega täiendada, — kuid nüüd muutusid juba igapäevasteks parempoolsete lehtede korrutused, et põllumeeste kogudel õieti mingit kohustust ei ole valitsusse jääda ja et tsentrum, eriti koalitsioonist lahkunud tööerakond, valitsuse enese kätte võtku. Kujunes võimatu seisukord, kus ühelgi rühmitusel õiget tahtmist ei näinud olevat valitsusest osa võtta.

Sellejuures oli Riigikogu ise nagu varjuunesse suikunud. Kuigi juba enne jõulusid selgus älvardav pilv marga lähenevast katastroofist, kuigi tööerakond valitsusest sõjaminstri A. Anderkoppi ja haridusministri A. Veidermanni juba detsembris 1923 oli ära kutsunud, ei näinud Riigikogu enamus mingisugust tarvet kokkuastumiseks, vaid pühade vaheaeg kestis kuni 14. veebruarini. Sarnane apaatia ajal, kus iga päev lõpmata kalliks riiklisele iseseisvusele võis minna, laskis läinud aasta algul kõige pahemata oodata.

Ja siiski on 1924 olnud viljarikas aasta parlamendi töös. Selleks aitas palju kaasa see teovõimeline valitsus, mida Riigikogul korda läks luua.

Vähemusvalitsus.

Läinud aasta algusel oli märgata suurt sisemist käärimist mõlemis rühmituses, kes valitsuse koalitsiooni edasi jäänud. Põllumeeste kogudes nõudis maameeste rühm valitsusest lahkumist, kus niikuinii midagi võimalik pole maa kasuks ära teha, et sellega vastutust enese päält ära veeretada, kuna linnamehed kuidagi majanduspoliitika juhtimist käest anda ei tahtnud. Teiselt poolt heitles demokraatlikus liidus pahem tiib paremaga, kes trüit põllumeeste kogudega kaasa minna tahtis. Nendele käärimistele tegi sündmuste käik Riigikogus otsa pääle.

14. veebruaril astus Riigikogu kokku ja kohe samal päeval jäi valitsus vähemusse 27 häälega 29 vastu. Nimelt võttis Riigikogu siseminister K. Einbundi seletustest hoolimata vastu ülemineku vormeli totalisaatori asjus, milles soovi avaldati, et valitsus viibimata samme astuks totalisaatori, kui õnnemängu koha sulgumiseks. Kuigi siseminister enne hääletamist seletas, et tähendatud vormel vastuvõtmatu on, ei teinud valitsus selle vormeli vastuvõtmisest mingisuguseid järeldusi. 6. märtsil võttis Riigikogu Vene-Balti tehase asju käsitava arupärimise puhul vastu ülemineku vormeli, mis teravasti kahe valitsuse liikme vastu sihitud ja milles nõuti erikomisjoni asutamist Vene-Balti tehaste asja uurimiseks ja „tarbekorral ettepaneku tegemiseks Riigikogule rahaministri G. Vesteli ja kaub.-tööst. min. Ipsbergi kohtulikule vastutusele võtmiseks“. Ka see ülemineku vormel jättis veel valitsuse külmaks: ta ei reageerinud kuidagi selle peale. Alles kui põllumeeste kogud 10. märtsil oma lahkumist koalitsioonist ja oma ministrite ärakutsumisest teatasid, — siis oli ka valitsus sunnitud lahkuma.

13. märtsil tegi Riigikogu esimees J. Tõnisson veel kord ettepaneku K. Pätsile valitsust moodustada, mis aga nurja läks. 15. märtsil pööras Riigikogu esimees kristliku rahvaerakondlase Dr. F. Akeli poole, kellel korda läks 26. märtsiks vähemusvalitsust keskerakondadest kokku seada. Uus

valitsus valiti ametisse 38 häälega (tsentrum) mõlema tiibade erapooletusel. Tühjaks jäänud majandusministri koha päale valiti 1. aprillil tööerakondlane K. Baars ja samal päeval esines juba uus valitsus oma deklaratsiooniga. Selles rõhutati eriti tiheda kontakti loomise vajadust seadusandlise võimuga, põhiseaduses ettenähtud võimuala piiridest kinnipidamist, riigi rahaasjanduse ja marga stabiliseerimist, paberraha valoriseerimist ja laenude juhtimist põllumajandusse. Deklaratsioon sai mõlema tiiva poolt terava arvustuse osaliseks. Aga kuna pahem tiib K. Asti suu läbi seletas, et nemad valitsuse head tahtmist usuvad, kippus parem tiib ägedasti valitsusele kallale ja sõbraliku käepigistuse asemel paiskas end. riigivanem K. Päts uuele valitsusele näkku „Vanjka-vstanjka“. See andis F. Akelile võimaluse түseda iseloomustuse anda endise valitsuse ämbliku-poliitikast ja orava taktikast, kuna välisminister O. Strandman parempoolsete „ausat mängu“ iseloomustas. Deklaratsiooni vaielused lõppesid lihtüleminekuvormeliga, mõlema tiiva äraootaval erapooletusel.

Ump ja vamp.

Endine valitsus langes oma majanduspoliitika pärast, mida M. Martna Riigikogus Vampiks ristis (s. o. va. m. p. — vana majanduspoliitika, vastuksaluks Umpile, mis lühendatult tähendas uut majanduspoliitikat). Loomulik, et uus valitsus kogu oma tähelepanu riigimajanduse tervendamisele pidi juhtima. Kahjuks tegi uus majandusminister K. Baars kohe algusel selle vea, et ta oma kaastöölise seas tarvilit puhastust ette ei võtnud. Et Eesti pank endises sihis edasi töötas, läks marga seisukord järjesti raskemaks. 6. mail astus K. Baars tagasi ja 13. mail valiti tema asemele uue majanduspoliitika isa, senine välisminister O. Strandman, kes nüüd täie jõuga asus riigi rahaasjade parandamisele. Juba 30. mail esines uus majandusmin. põhjaliku ülevaatega Eesti riigimajandusliku seisukorra üle, kus ta kindla käega tõmbas lõik need põhijooned, mis tema pärastisele tegevusele aluseks said. Tema poolt esitatud tegevuskava kohta seletas Riigikogu pahem tiib M. Martna suu läbi, et „kava meie poolehoidu ja sümpaatiat on võitnud“. Kuid dem. liit sidus rahaministri uuenduspüüetele siiski väikese kivikese jalgu. soovivaalduks, et kava, mis „üldiselt vastuvõetav“, nii saaks teostatud, et „selle juures meie majanduselus suuremat vapustust ei tuleks“. Sooviavaldus oli tingitud kartusest, et Eesti pank margakursi parandamiseks krediite ehk liig ägedasti kokku tõmbama hakkab. Parema tiibi jäi ka seekord erapooletuks.

6. juunil valiti välisministriks senine Pariisi saadik K. R. Pusta. 12. juunil esines majandusminister O. Strandman uuesti Riigikogus, esitades need 12 põhimõtet, mis Eesti panga tegevuse ümberkorraldamisel peavad alusteks olema ja mis Riigikogu poolt ilma vaielusteta vaikides hääks kiideti. Et valitsusele saneerimise tööd rahaasjanduses võimaldada, võttis Riigikogu vastu kuldraha seaduse ja riigiasutuste koosseisude koondamise seaduse ja läks siis 20. juunil suvepuhkusele.

Aga ükski arstimine ei lähe valuta, ka marga arstimine mitte. Vana majanduspoliitika oli marga alused liig ära õõnestanud, sellepärast langes mark esiotsa suvelgi veel edasi ja elukallidus tõusis. Osalt aitab selleks muidugi kaasa ka läbiviidud tollide kõrgendus, mis üleliigset sissevedu piirama pidi. Tuli ilmsiks kriis tööstuses ja tööta tööliste arv kasvis. Teiselt poolt võtsid maad kuuldused, et uuele majandusministrile dem. liidu ringkondadest raskusi tehakse oma kavatsusi rahaasjanduse tervendamiseks läbi viia.

Seda momenti kasutasid sots.-dem., et Riigikogu erakorraliselt 19. augustiks kokku kutsuda, milleks neile põllumeeste kogud lahkesti kaasa aitasid. Seletustega majanduslise seisukorra üle esinesid riigivanem F. Akel ja majandusminister O. Strandman. Nende seletustest selgus, et seisukord raske, kuid mitte katastroofiline. Ka seekord lõppes asi valitsuse täie võiduga, kuna põllumehed, kes nüüd aktiivsesse vastasrinda asusid ja sotsialistide abil valitsust kukutada tahtsid, ise risttule alla sattusid. Valiti erikomisjon Riigikogu poolt Eesti panga tegevusega tutvunemiseks. 30. sept. esines majandusminister veel kord ülevaatega Riigikogus. Seekord oli temal kergem võita, sest vahepeal oli selgunud esimene aktiivne kaubabilans ja märk oli tugevasti tõusnud ning seisis kindlalt.

Tihe ühendus Riigikogu ja valitsuse vahel aitas Riigikogu töö viljakaks muuta ja hoidis ka vähemusvalitsust kukkumise eest. Valitsus püüdis iga esitatud küsimuse peale kohe vastata, reageeris isegi sarnaste küsimiste peale, mis ajakirjanduses olid päevakorrade tõusnud. Teiselt poolt hoolitses valitsus ise kõige kindlamini enese puhtuse eest, et vabaks jääda igast etteheitest. Nii lahkusid valitsusest 16. oktoobril sõjaminister O. Amberg ja novembri kuul tema järeltulija, ilma et nad Riigikogus vähemusse oleks jäänud. Tihe kontakt Riigikoguga ja piinlik sisemise puhtuse eest hoolitsemine lasid vähemusvalitsuse võitjana välja tulla sellest valimata abinõudega sõjakäigust, mida põllumehed tema vastu Riigikogus ja ajakirjanduses pidasid. Novembri algul läksid vahekorrad juba nii teravaks, et ainult veel Riigikogu laialisaatmisest väljapääsu oodati. Kuid siis tulid 1. detsembri sündmused kui äikese pilv idast. Teedeminister K. Karki lahtise puusärgi juures vaikis mõneks ajaks erakondlised lahkkelid ja rahvaerakondlasel J. Jaaksonil läks korda moodustada valitsust, mille taga terve Riigikogu seisid seinast seinani. 16. detsembril valiti uus valitsus ja 19. detsembril kiideti tema deklaratsioon ühel häälrel heaks. Juba mõni nädal varem oli Riigikogu juhatuse ümber valitud ja temas ka põllumeeste kogudele vastav arv kohti antud. Ning kui Riigikogu jõuluks laiali läks, siis valitses jälle kord „rahu maa peal.“

Riigikogu aastase töö vili.

Riigikogu seadusandlise töö tagajärgi võib täiesti rahuloldavaks tunnustada. Enam kui 100 seaduse seas, mis aasta jooksul vastu võetud, on mõned õige suure ulatusega.

Juba eelarve juures oli Riigikogu töö põhjalikum, kui mõnelgi eelmisel aastal. Kaaluti, vaieldi, kärbiti. M. Juhkami energilisel algatusel ühendati kokkuhoidmise mõttes kõik kolm politseid. Võeti tõsiselt üles riigiteenijate arvu vähendamine. Selleks andis Riigikogu valitsusele erakorralised volitused ning pikad ametnikkude nimekirjad „Riigi Teat.“, kes koosseisude kärpimise pärast ametist vabastatud, näitavad, et töö tagajärgi on.

Maksude alal peab eriti nimetama tulumaksu seaduse muutmise seadust, mis elatismiinimumi tõstmisega seadnud tulumaksu õiglasemale alusele. Kuldraha üksuse kindlaksmääramise seaduse tähtsus oli läinud aastal rohkem moraalne.

Kaubandus-tööstusringkonnad tervitasid rõõmuga kaubandus-tööstuskoja seaduse vastuvõtmist.

Rohkesti tähtsaid seadusi võeti vastu põllumajanduse alal. Siin oli maa-seadus see alus, millele edasi ehitati. Maaseaduse par. 15, 20 ja 22 muutmise

sega anti põllutöoministeriumile võimalus lahendada mõisatöölise käsitöökohtade ja eluasemete küsimust. Väiketalude rendivahekorra uuendamiseadusega lahendati hoonete ja metsade küsimus riigi renditalude maadel. Kõrvalrentnikkude maaga varustamise valus küsimus lahendati vastava eriseadusega. Pandi seisma heategevate ja teadusliste asutuste ning omavalitsuste päralt olevate rendimaade võõrandamine. Võeti vastu piimasaaduste väljaveo kontrolli seadus, ühispiimatalituste laenufondi seadus ja põllumajandusliste kutsekoolide ja katsejaamade riiklise toetuslaenu fondi seadus.

Rõõmustav on ka tööproduktatsioonitöökaitse ja hoolekande alal. Kaua oodatud riigi- ja omavalitsuse teenijate pensioni seadus, kui ka kaitseväelaste ja nende perekondade pensioni seadus võeti vastu. Hoolekande seaduse vastuvõtmine jäi pooleli, kuigi temast juba üle 100 paragraafi teisel lugemisel vastu võetud. Vähematest seadustest sel alal võiks nimetada tööpuuduse vastu võitlemiseks avatud krediidi seadust ja seadust laste, alaealiste ja naiste töö kohta tööstusettevõtetes. Peab märkima, et rohkesti tänuväärt tööd töökaitse ja hoolekande seaduste juures on teinud rkl. L. Johanson.

Et mitte aega viita vastuvõetud seaduste loetlemisega teistel aladel, nimetan neist ainult kahte suuremat ja tähtsat. Need on riigiteenistuse seadus ja avalikkude raamatukogude seadus.

Riigikogu lõi läinud aastal ka paar „uurimiskomisjoni“, mille töö aga seni mingisuguseid nimetamisväärilisi tagajärgi pole annud. End. ministrite G. Vesteli ja K. Ipsbergi tegevuse uurimise komisjon katkestas oma tööd põllumeeste ettepanekul kuni Riigikohtu otsuse selgimiseni ja pole pärast seda üldse kokku astunud. Eesti panga tegevuse selgitamise komisjon jõudis ainult kokku seada need küsimised, mille peale ta vastust tahab saada, siis vaibus ka tema tegevus. Vähemalt polnud sellest aasta lõpuks enam midagi kuulda.

Isiklik koosseis.

Riigikogu liigetest lahkusid läinud aastal surma läbi: aasta algul majaperemeeste esitaja J o h. K e s k ü l l Tallinnas ja 16. augustil mõrtsuka käe läbi J. Nanilson Abjas, kes ühise väerinna nimekirjas Riigikogusse valitud ja siin iseseisvate sotsialistide poole üle läks.

Pea terve aasta kestis ühise väerinna rühma likvideerimine. Juba aasta algul vangistati Keerdo, Allik, Kangur, Tomp ja Janson, ning Riigikogu andis luba neid vahi alla jätta. Pärast seda sai ühisväerinna saadikute väljanõudmine sagedaseks nähtuseks ning on tulnud aasta jooksul kohtuvõimude nõudel 30 rkl. välja anda. Aasta lõpuks oli rühm likvideeritud: osa tema liigestest sotsialistide poole üle läinud, teine osa põranda all.

Palju tolmu sünnitasid mõne rkl. vastu tõstetud erisüüdistused. Asunik D. Kütt oli sunnitud Riigikogust lahkuma ja vangikotta minema okupatsioonieagse kohtuotsuse pärast, milles teda süüdi mõisteti valerahade pärast. S—d. M. Jaanson Pärnumaal kadus põranda alla korratuse pärast, mis tema, kui Kaisma vallasekretääri tegevuses ilmsiks tulid, on aga praegugi veel Riigikogu liigete nimekirjas edasi. Ajakirjanduses tõstetud väiksemad etteheited on põhjustanud paarile Riigikogu liikmele tagasi astuda.

Kokkuvõte.

Kokkuvõttes pean läinud aastat Riigikogu töös õige viljakaks, eriti kui arvesse võtta neid erakorraliselt raskeid töötingimisi ja teravaid vahekordi, milles ta töötama pidi. Võib loota, et detsembri sündmuste tagajärjena tekkinud kodurahu eelolevaks aastaks temale veel suuremat tööviljakust võimaldab.

A. Schulbach.

1. detsember ja vabariigi põhiseaduse muutmise küsimus.

Vabariigi kukutamiskatsel Tallinnas 1. detsembril 1924. on olnud teataval määral murranguline tähtsus meie poliitilises arusaamises. Ilmsiks tulnud on see pääasjalikult kolmes küsimuses:

Esiteks, kodanikkudes on hoogu saanud aktiivsem riigikaitse tunne. On tarvilikuks tunnustatud sundusliku kaitseväge kõrvale, mis meil rahuaja oludes võrdlemisi väike, luua veel vabatahtlikku kodanikkude kaitsekorraldust, kes sõjariistus riigikukutamise kordeal kaitseväge abiks oleks.

Teiseks, erakondlised kired on paenutatud vaigistava sordiini alla, nii et võimalikuks on saanud isegi üldise koalitsiooni loomine vabariigi valitsemiseks.

Kolmandaks, põhiseaduse muutmise küsimus on elavamalt päevakorraale võetud kui kunagi enne; vähemalt näivad selles asjas põhimõttelikult ühisel äratundmisel olevat kaks seni vaenulikku leeri: põllumeestekogud ja keskerakonnad, kuna sotsiaaldemokraatide seisukoht selle kohta veel selgesti pole välja öeldud.

Kuna kaks esimest „murrangut“ enamvähem arusaadavad, kipuvad aga kolmanda, s. o. põhiseaduse muutmise kohta vägisi esile mõningad arusaamatused.

Jättes käesolevais ridades täiesti arvesse võtmata, mis sihis vabariigi põhiseadust muuta kavatsetakse,*) püüame esialgu vastust leida ainult küsimusele: Mil viisil on siis just 1. detsember sel määral tõestanud meie põhiseaduse kõlbmatust, et tema muutmise vajaduse toonitamine just selle tagajärjel erilist hoogu on pidanud saama?

Selle küsimuse selgitamine praegusel silmapilgul on väga tähtis, ja nimelt järgmises mõttes: Kui tõesti meie põhiseadus süüdi on pinna valmistamises 1. detsembri mässukitse ettevalmistamisele ja teostamisele, siis tuleks ka kogu küsimus asetada ainult sellele tasapinnale ning kõrvaldada põhiseadusest just need puudused, mis takistuseks on meie riigi sisemise julgeoleku kindlustamisele. Ei ole aga põhiseadus mitte selles süüdi, siis oleks ettevõetav just praegusel silmapilgul päevakorraale kiskuda küsimust, mis riiklises elus kahtlemata sedavõrd suure tähtsusega, et tema vägisi teisale pööraks meie tähelepanu nende küsimuste päält, mis parajasti päevakorral ja lahendamist ootamas just meie riigi julgeoleku (sisemise ja välise) kindlustamise mõttes.

*) Selle kohta loodame järgmistes „V. Sõna“ numbrites lähemalt sõna võtta.
Toim.

Kuidas on siis sellega tõelikult lugu?

1924. a. 1. detsembri mässukatse Tallinnas tugines kahtlemata selle eel käinud pikemale ettevalmistavale kihutustööle. Igasugune kihutustöö võib avalduda pääasjalikult sõnas, trükis, kirjas, mille vabadust kindlustab meie põhiseaduse § 13. Ta ei tee seda aga kaugeltki absoluutse mõttes, vaid lisab sellele juure küllalt selge märkuse: „Seda vabadust võib kitsendada ainult kõlbuse ja riigikaitseks.“ Järjekult: Meie põhiseadus pakub küllalt selge ja kindla aluse selleks, et takistada ja tühjaks teha riigivastast kihutustööd. Oleneb ainult valitsusest, kuivõrd seda põhiseaduses antud õigust tarvitatakse ning kuivõrd otstarbekohaselt seda tehakse.

Nõndasamuti on lugu põhiseaduse 18. paragraafiga, mis deklareerib, et kõigil Eesti kodanikkudel on õigus avalikku rahu rikkumata koosolekuid pidada sõjariistadeta, ning et ka ühinguisse ja liitudesse koondumine on Eestis vaba. Neile vabaduste-deklaratsioonidele lisab põhiseaduse sama paragraaf aga jällegi juure märkuse, et „Neid õigusi võib seadus piirata ainult avaliku julgeoleku huvides“. Järjekult, kui peetakse koosolekuid ning ühinetakse ühinguisse ja liitudesse riigi sisemist rahu ähvardavail sihtidel ning kogunetakse kokku sõjariistus, siis ei tee meie põhiseadus mingisugust kitsendust ega takistust seesuguste toimingute likvideerimiseks. Koguni vastuoks: põhiseadus tuletab valitsusele kindlalt meele, mis seesugusel puhul tema õigus ja isegi kohus, öeldes muu seas (põhiseaduse § 60), et „vabariigi valitsus hoolitseb riigi välise puutumatus, sisemise julgeoleku ja seaduste täitmise eest“. Seks annab põhiseadus valitsusele õiguse isegi kaitseseisukorda välja kuulutada „nii üksikuis riigi osades kui ka kogu riigis“, seda sammu alles tagantjärele Riigikogule kinnitamiseks esitades.

Nii võime küll kindlasti toonitada, et põhiseadus milgi viisil otsekoheselt ei ole soodustanud 1. detsembri mässukatset ja selle ettevalmistamist. Ei või siis ka juttu olla sellest, nagu oleks 1. detsember kuidagi viisi põhjustanud meie põhiseaduse muutmise küsimuse päevakorrale toomiseks: mässukatsete ärahoidmiseks suudab ka muudetud põhiseadus vaevalt kindlamaid ja selgemaid põhiarvandeid pakkuda kui praegune.

Võiks aga küsida: Kas ei mõju meie põhiseadus vastkaudselt selleks kaasa, et hõlbustada mässukatsete esiletungimist. Niisugune kaudne hõlbustus võiks peituda, näiteks, asjaolus, kui põhiseadus takistab kindla ja püsiva valitsuse loomist, kui ta kitsendusi valmistab rahvameelsele riigivalitsemisele, seadusandlusele jne. Kuid niisuguseid takistusi ega kitsendusi meie põhiseaduses ei sisaldu. Kui erakondliste kirede lõkenudused rahulikku riigivalitsemis- ja seadusandlustööd vahetevahel on halvanud, nagu näiteks kolmveerandaastal enne 1. detsembril, siis ei ole see olnud mitte põhiseaduse, vaid meie poliitiliste erakondade ja üksikute mõjuvaid kohtadel seisnud poliitikategelaste enesetalutamatus ja eetikalageduse süü. Need mõlemad on aga asjaolud, millede kohta ükski põhiseadus mingisuguseid norme ei saa maksmata panna. Ei ole milgi viisil mõeldav, et põhiseadus erakondadele, rahvasaadikuile, juhtivaile ajakirjanikkudele ning teistele tegelastele, kellel meie poliitilises elus vastuvaidlemata mõju, ette saaks kirjutada nende temperamenti ja poliitilist eetikat, leplikkust ehk leppimatust, rahutust või rahulikkust. Ei saa põhiseadus ette kirjutada ka seda, kui paljudel ja missugustel erakondadel õigus on omale valimiste kaudu Riigiko-

gusse edustajaid nõutada. Inglismaa valimissüsteem Inglismaal viib parlamenti ainult kolme erakonna esitajaid, seesama valimissüsteem meie oludesse ülekantuna võiks aga Riigikogusse samuti 13 erakonna esitajaid anda nagu praegune proportsionaalne.

Kõigest sellest tuleme otsusele: Eesti vabariigi põhiseaduse muutmise küsimuse ja 1. detsembri vahel eileidu mingisugust sidet, esimene ei olene milgi viisil teisest. Kui lugu aga nii, kas võib siis otstarbekohaseks pidada, et põhiseaduse muutmise küsimust just nüüd tahetakse päevakorrale kiskuda ja ära otsustada?

Vastus tähendatud küsimuse pääle peaks eitav olema järgmistel põhjustel:

Seniajani on neist poliitilistest ringkondadest, kelle esitajad istuvad Riites ringkondades kahtlemata 1924.—25. a. erakorralise aja sünnituseks. Ning võidetud ei ole nende mitmemiljoniliste kuludega midagi, mida põhiseaduse muudatuste rahvahääletamine nõuab.

Praegu on meil teataval määral jällegi erakorraline aeg. Hoolimata 1. detsembri mässukitse õnnelikust likvideerimisest, liiguvad selle sündmuse järellained veel ikkagi kodanikkude meeolus edasi, vangistavad seda, annavad kodanikkude meelele ja mõtetele mingisuguse erilise ilme. Kahtlemata on niisugune seisukord ajutine ja ajutisele seisukorrale vastavaks kohandada niisugust püsivat ning pääasjalikult ikkagi harilikkude olude ja hariliku seisukorra jaoks määratud akti, nagu seda on riigi põhiseadus, oleks liig ettevaatamatu. Tagajärjeks võib siin olla mitte üldine rahulolemine muudetud põhiseadusega, vaid ainult nurinate kandumine ühedelt pinkidelt teistele: Senist põhiseadust on teatavais ringides 1919. a. erakorralise aja sünnituseks peetud, muudetud põhiseadust peetakse teistes teatavais poliitilistes ringkondades kahtlemata 1924.—25. a. erakorralise aja sünnituseks. Ning võidetud ei ole nende mitmemiljoniliste kuludega midagi, mida põhiseaduse muudatuste rahvahääletamine nõuab.

Edasi: Praegu seisab meil päevakorral rida rutulisi ülesandeid, millede õnnelik lahendamine oleneb pääasjalikult sellest, kuivõrd üksmeelse leplikkusega meie kodanikkude ja poliitikategelaste ringkonnad nende teostamise juures suudavad viibida. Riigikaitse kõvendamiseks teostamisel olev kaitseliidu loomine ja meie majanduslise elu tervendamistöö edasijatkamine juba üksinda on küsimused, mis küllalt suured on selleks, et tarvitada vabariigi kodanikkonna killustamata jõupingutust. Ning selle kõrval veel terve rida kultuurilisi ülesandeid, mis edasilükkamatu iseloomuga, kui tahetakse, et meie riikline iseolemine võimalikult pea väärilise sisu omaks.

Põhiseaduse muutmise neil sihtidel, mis Eesti ajakirjanduses seniajani avaldust leidnud, on aga küsimuseks, mille juures asjata oleks loota üksmeelset leplikkust. Kui tahetakse presidendametit sisse seada, siis on presidendi võimupiiride küsimuses raske oletamata jätta tõsiste lahkuminekute esilekerkimist meie poliitiliste ringkondade parema ja pahema tiiva vahel. Ka kõrgem valijate vanadustsensus oleks „pahempoolses” Asutavas Kogus vististi kergemini läbiviidav olnud kui praegu, mil raske on põhjendusi leida 20-aastase vanadustsensususe hädaohklikkuses meie riiklises elus. Veel ägedamat võitlust oleks oodata proportsionaalsest valimisviisist taganemise katsele, kui see küsimus päevakorrale peaks võetama, sest pääle pahempoolsete poliitiliste ringkondade seisaksid selle vastu kindlasti meie rahvuslised vähemused ja veel paljud teisedki.

Ühe sõnaga: Põhiseaduse muutmise küsimuse teostamisega tuleb kahtlemata kaasa pineda üldpoliitiline võitlus, mis tõsiselt hädaohtu võib saada 1. detsembri ohvritega õnnelikult võidetud „kodurahu” meie poliitiliste erakondade vahel.

Ja pääle selle: Tähendatud küsimus ning ettevalmistused tema lahendamiseks, samuti kui ka tema lahendamine ise ühes sellele järgnevate Riigikogu valimistega, juhivad tähelpanu jooksvast riigipoliitilisest tööst ja eelpoolnimetatud rutulistest ning hädatarvilikkudest ülesannetest sedavõrd teisele, et nende edukas lahendamine tõsise küsimismärgi alla satub.

Ning kõige lõpulik tagajärg: mõni uus põhiseaduse paragraaf p a b e r i p ä ä l, kuid terve aasta seisakut loovas, konkreetnes riigipoliitilises töös. Teiste sõnadega: munakoor ilma sisuta!

Oma asunikudele oleme meie valmis seda igapäev ette heitma, kui ta mitu aastat järgimööda oma maalapikesele ainult suuri hooneid ehitab ja seks riigilt krediiti nõuab, põllud aga kogu selle aja söötis peab ja midagi ei protuseeri.

Kuid oma riiklises poliitikas oleme püüdnud ja püüame nähtavasti edasi jälgida just seesuguse hoolimata asuniku teguviisi: ehitame ainult hooneid ja nõuname selleks krediiti, muret tundmata selle üle, et tähtis oleks j u b a e s i m e s e h o o n e ü m b e r võimalikult kiiresti ka loovat elu luua.

Seks esimeseks hooneks on meil 1920. aasta põhiseadus. Ei ole veel märgata olnud, et see meile kitsaks oleks jäänud. Koguni ümberpöördukt: tema ruumid on alles tühjad ja kõledad, puudub sees veel kodune soe elamisõhk, mitmest ruumist haigutab alles tühjus vastu. Aga selle asemel, et seda kõike sinna sisse nõutada, käime muudkui süllapuuga ümber maja ja murame pääd, kuhu ja kuidas ühte ehk teist juureehitust ette võtta.

See on aga, nagu öeldud, halva asuniku poliitika!

A. Tammann.

Meie välispoliitiline aparaat.

Riigi loomise aastatel kõige hädalisemateks päevatarvidusteks rehkendatud, tuleb kogu meie riigiparaat praegu juba ümberkorraldamisele normaalolude pikemate mõõdupuude järel. Esialgne kirvetöö läheb peenemale väljatöötamisele; juhuslik voolitakse maha, vajalik arendatakse edasi. Nii on l u u a ka välispoliitilise aparaadiga.

Asja delikaatsuse tõttu tekib siin aga iselaadi raskusi. Ühel pool kuuldu välispoliitika tegelastelt kaebtusi, et avalik arvamine neid ühes ehk teises ülesehituspüüdes ei toeta. Teiselt poolt võib seltskonnas mõnegi üldtähtsusega küsimuse kohta kõige vastupidikäivamaid ja ekstravagantsemaid arvamisi kuulda, mida lähemalt jälgides ikka enamasti seletusele välja jõuad, et andmete puudusel sellä juure, mis avalikuks arvamiseks nimetatakse, veel õieti läbi pole töötatud.

Võtame kõige algelisema küsimuse — välisaparaadi vajadusest. Pea iga aasta võib lehtedestki lugeda, et meil õieti pääle konsulaatide vaevalt midagi tarvis oleks. Pärid selle paradoksi põhjendust, siis tuukse harilikult Schveitsi, Norra, Daani, — palju olla neil välispoliitilise tegemist?

Sellest quietistilisest enesepettusest peaksime eestkätt lahti saama. Meil pole veel ei geograafilist ega ajaloolist tasakaalu, mis Schweitsil või Skandinaavial aastasade võitlustes loodud. Meie Wilhelm Telli ja vikingite ajajärgud on alles käsil. Meierovitsch ütles seda väga ilusti: „Meie pole mitte veel nii tugevad, et endale passiivse välispoliitika luksust lubada“.

Kui meil kelleltki õppida on, siis eeskätt Balkani ja viimasel ajal ka Austria pärijailt riikidelt. Beneschi väsimata energia näitab, kuidas uus riik kõige raskemast, peaaegu, nagu mitmelt poolt kinnitatakse, absurdsest rahvusvahelisest seisukorrast end Euroopa tasakaalu ärajäämata teguriks väljatöötada võib.

Et meil sõjalist kaitset vaja, selles kaheldakse vähem. Kuid sama selge peaks olema, et meie sõjaliseks löömiseks kõige pealt vaja on meid diplomaatiliselt lüüa.

Päevaülesandeks on meie välispoliitilist aparaati euroopalikkude nõuete kõrgusele korraldada. Kuidas seda teha, see on tehniline küsimus, mida asjatundjad peavad lahendama. Peaasi on äratundmine, et me algaastate juhuslikkuse juure mitte ära tarduda ei tohi.

Üheks tähtsamaks küsimuseks on noorte jõudude juurekasvatamine. Peab tunnistama, et meie sõjaväes see palju kiirem on lahendud, kui välisesituse teenistuses: teatavad erieksamid, staash, spetsialiseerumise kord, komandeerimised väljamaale erikursustele jne. on asjad, mis viimases alles korraldamist nõuavad.

Algaastate suuremaks raskuseks oli jõudude puudus, seda enam, et me mingit diplomaatilist personali päranduseks ei saanud, nagu me saime sõjaväelise. Noorema põlve kohta ei tohiks see raskus aga mitte maksev olla. Juuretulevat intelligentsi olla meil koguni ehk rohkem kui vaja. Tarvis ainult õiget ettevalmistust ja valikut, mis ülikooli ja valitsuse koostöötamisel kindlaks tehakse.

Meie hädaks, millest kuidagi tuleb üle jõuda, on, et meie vaimline keskkoh on teisel kui valitsusline. Üks tagajärgedest on, et kuna Tartus intelligentsi üleproduktiooni kardetakse, ei lõpe Tallinnas kaebtused erioskusega jõudude puudusest. On ju kena Emajõe muusade linnas puhta teaduse valdkondadesse akadeemilisi retkeid toime panna, kuid meie tegelik elu vajab rohkem maiseid ja praktilisi oskusi. Sideme loomine teaduse ja tegeliku elu vahel on esimese järgu tähtsusega ka meie välispoliitika jaoks.

Opereerimiseks on eestkätt vaja orienteeruda. Meie aja välispoliitikal tuleb rehkendada palju keerulisemate teguritega, kui seda vanasti olid suveräänide ambitsioonid. Eksliku orientatsiooni eest on ilmasõjas mõnigi rahvas hirmsasti maksma pidanud.

Eesti orientatsiooni äramääramisel ei saa mitte mõne käidava löökklausega piirduda. Lähete aga sügavamale, siis leiata varsti, et nii mõnegi põhjaneva küsimuse peale vaadatakse meil võõra prilli läbi, pahatihti veel pealegi. ilma et selle võõra prilli olemasolu ise märgatakski.

Nii nagu meie sotsiaalseis vaadetes veel suurelt jaolt maksab Vene intelligentsi sentimentaalne anarhism, seisavad meie välispoliitilised vaated väga tugevalt Saksa liberaalse imperialismi mõju all. Vene anarhism sööb seest, Saksa imperialism vallutab väljast, — see oleks paratamata meie saatus, kui meie riiklisele enesemääramisele mitte vaimline ei järgneks.

Mitte võõrad teooriad, vaid oma enda realiteedid on, millele oma välispoliitika tundmaõppimine on esimeseks eelduseks meie välisorientatsiooni-

del. Meil on kombeks läinud kaebada meie välispropaganda puudusest. Oleks rohkem põhjust küsida, palju siis me ise seda tunneme, mida väljas propageerida tahame? Missugune meie keskmine haritlane ütleb teile jala-päält, mis on meie maauuenduse, meie põllutöö tehnika, meie rahva üldhari-duse tähtsamad head ja vead? Ja ometi on seal alus igale poliitilisele ideo-loogiale, mis meil võimalik.

Kui sügavamalt ümber vaadata, siis selgub, et meie veel mitte ärkamis-aja tundepoliitika järgust välja pole jõudnud. Meie vabadussõja saavutused on õieti ainult protsendid meie ärkamisaja põhikapitali peale. Tormipäeva-del võib väikerahvas, kellel on rahvusline tunne, läbi raiuda, kuna suurrahvas, kellel see tunne puudub, kui lambakari segi lüüakse ja põrmu paisa-takse.

Kuid ärgu loodetagu, et normaalset igapäiset elu palja tundmuse peale võib ehitada. Isegi abielu argipäevadele on sellest ikka natuke liig vähe. Iseäranis õnnetu see rahvas, kes oma välispoliitikat tahaks tundepoliitikale ehitada. — kuna tundmus halb otsustaja on, otsustavad tema eest ikka tei-sed ja tema kannab kulud.

Mitte ainult meie riigiaparaat ei ole see, mis pärast algaastate päevavõit-lusi ümberkorraldamist nõuab kaugemates sihtides. Seda nõuab kogu meie vaimline elu. Riiklise ühtluse saavutades peame moodustama ka vaimlise ühtluse, — omaenda mõtteilma omaenda kodumaa üle. See töö on vast al-gamas ja tema kallal on kõigil ruumi.

Ed. Laaman.

Eesti ja välisriigid.

Hoiatava märguandmisena kõlasid 1. detsembril m. a. enamlaste-terror-istide püssi- ja granaatide paugud Tallinnas, märguandmisena — liig kau-gele läinud parteide kisklemisi lõpetada. Vaevalt paar tundi kestev häda-oht aitas Eesti vabaduse kaitsjate ridu koondada. Detsembri sündmuste ta-gajärkeist nimetame siinkohal ainult kahte, millel laiaulatusline tähtsus: esi-teks koalitsiooni valitsuse moodustamist, s. t. „sõjariistade rahu” erakondade vahel ja portfelli „informatsiooni” ministri ametisse seadmist.

Nagu isiklikes, nii on ka riiklikes elus väga tähtis „tutvus” või laiemas mõttes informatsioon riigist ja tema rahvast. Eesti kui noor riik vajab tut-vust välisilmas enam kui poliitiliselt iseseisvad vanad riigid; selles on veen-dunud ka meie riigi juhtivad jõud. Kahjuks on meil omal maal välisinfor-matsiooni suhtes õige tagasihoidlikult ja loult tegutsenud.

Hülgava võiduga lõppenud vabadussõda lõi Eestile terves ilmas teenitud kuulsuse ja sageli pöördusid meie naabrid Baltimeremal Eesti kui „vanema venna“ poole. Mis oleks loomulikum olnud, kui seda kuulsust alal hoida ja rahu-aastatel viljaka tööga veelgi tõsta? Viimaste aastate kogemused ja kokkupuutumine välismaalastega on aga autori vähe teisele otsusele viinud.

Kui meie välisesitajad ja väljaspool kodumaad viibivad kaaskodanikud päevapiltlike ülesvõtete ja statistiliste tabelite varal katsuvad võõrastele Eestist „pilte” luua, tõuseb nii mõneski välismaalases soov kirjeldatud „ uut maad” oma silmaga näha saada. Välisesitajate seletusi peetakse sageli liig tendentslisteks ja palju mõjuvamad on välismaalaste eneste arvamised meie kodumaast. Kes välismaade ajakirjandust Eesti Vabariigi kestvuse jooksul on jälginud, teab, et seal kiitvate kirjelduste kõrval ka meile valusaid pisteid leidub. Eriti viimaseid, s. o. mahategevaid kirjutusi analüüsides, võib suure-

malt osalt nende „juuri“ kodumaa pinnalt leida. Meie ei taha siinkohal pike-malt niisuguste äärmiste kirjutuste juures peatada, nagu kurikuulsad Stephan Graham'i artiklid „Time'sis“. Sama Mr. S. Graham lasi omas kõnes 8. oktoobril m. a. New Castle'is Eestit veel tumedamates värvides paista. Muu seas jutustas nimetatud ajakirjanik, kuidas ta Tallinnas viibides ühte suuremasse panku läinud raha vahetama: pannud viie naelsterlingilise paberi lauale ja palunud vahetada. Ametnik kahmanud äga raha pihku ja palunud teda kotta, kus ta oma taskust raha võtnud ja Inglise naelad omale jätnud! Kodumaa ajakirjanduse kaudu on niisugused juhtumised „igapäevaseks asjaks“ saanud, teine küsimus on kuidas nad võõraste pääle mõjuvad. Kahjuks ei saa salata, et S. Grahami kirjutustes ka mõni tõetera leidub. Aga ka üks teine meie sõbraline Inglise ajakirjanik oli sunnitud pettunult Eestist lahkuma. Tema sõitnud Eestisse kavatsusega meie kodumaa kohta samasuguse huvitava teose jaoks andmeid koguda, nagu tema Soome ja mitme muu riigi kohta avaldanud. Eestis pole ta aga soovivat informatsiooni saanud: üks ametiasutus saatnud teda teise juure jne., kuni ta lõpuks otsustanud Kohtla kaevandusesse sõita. Temale olla aga piletil Valka muretsetud. Sellest tegi lugupeetud ajakirjanik järelduse, et temast lahti saada tahetakse ja lahkuski meie kodumaalt. Teos Eesti kohta jäi kahjuks ilmutamata. Ja sellel ajakirjanikul olid meie saadiku kõige soojemad soovitusel kaasa!

Autorile jutustati Eesti saatkonnas Pariisis, et üks prantsuse ärimees Eestist tagasisõidul saatkonda astunud ja ooteruumi seinal Riigi Statistika Büroo tabelisi silmanud, kus seisab, et Eestis umbes 91% eestlasi elab. Prantslane soovitanud tabelit maha võtta, sest et see tõele ei vastavat: tema puutunud Eestis igalpool sakslastega, venelastega ja juutidega kokku, eestlasi pole ta kusagil leidnud (uulitsapühkijad ja muud „musta töö“ tegijad välja arvatud). Niisuguseid jutustusi võib meie saatkondades tosinat kaupa kuulda.

Inglise- ja Prantsusmaa vahekorda Eestiga jahendab veel Saksamaa mõju Eestis ja paljude eestlaste lühikesenägeline saksapärase orientatsioon, millest pole suudetud kuue iseseisvuse aasta jooksul vabaneda. Muuseas tuleb meele South Kersingtonis, meie saatkonna läheduses asuva habemeajaja ütetus, et möödunud suvel Wembley näitusel viibinud eestlased kippunud suuremalt jaolt saksakeelt kõnelema. Seda märkas isegi habemeajaja! Eks ole selles süüdi meie „Bildung“.

Ei tohi unustada, et Eesti Vabariigil ka vastased ei puudu, kes oma jõudu Eesti mahategemiseks ei keela. Kuid vastaste seisukoht on meile ja võib olla ka paljudele välisriikidele teada, — hoiduda tuleb, et meie sõbrad meis ei pettuks.

Riikline informatsioon (või propaganda) on Eestis veel söötis ala. Kõige esmal: peame kodus maal tööle asuma, väärnähtused kõrvaldama ja kodanikke riikliselt mõtlejaks kasvatama. Praegu leidub meil isegi haritlaste seas neid, kes Eesti kui iseseisva riigi tuleviku peale musta prilli läbi vaatavad. Kui majandusliselt kellelgi king pitsitab, siis unistatakse idas kaduma läinud lihapottidest. Keegi inglane, kes eestlastega palju kokkupuutunud, ütles: „ma imestan, et eestlased oma vabadust liiga madalalt hindavad.“

Meie peame seda igaleülele teatavaks ja kättesaadavaks tegema, mis maas ja rahvas väärtuslikku on, aga veel suuremal määral peame selle eest hoolitsema, et meie ise, Eesti Vabariigi kodanikud, tõesti riikliselt mõtlejad

oleksime. Ametlikkude asutuste kõrval peavad eraisikud, seltskond, välisinformatsioonis kaasa aitama, sest sõprussidemed naaber- ja suurriikidega on sama tähtsad kui kaitseliit sisemaal.

Eesti on noor iseseisev riik. Kadugu unustuse hõlma kõik kurvad mineviku mälestused. Nagu „uuestisündinud“ sammume lootusrikkale tulevikule vastu. Kuulus looduseuurija Huxley kirjutas esimese lapse sündinise puhul oma päevaraamatusse:

„Wilt shape a noble life? Then cast. No backward glances to the past. And nehatis something still be lost? Act as new-born in allthoudost.“*)

Kindel, Eesti riiklik orientatsioon (mis petlikkudele isiklikele huvidele mõnikord kahjugi võiks tuua) olgu meie eesmärk.

Jaanuaril, 1925.

Paul Kogerman.

Kommunismi hädaoht Eesti tõutervisele.

Läinud aasta 1. detsembri sündmused on kajastunud õige mitmekesiselt meie rahva hinges. Rahvas on reageerinud kindla Eesti iseseisvuse pooldajana. Mõistetakse, et vene kommunistiline valitsus väikesele Eesti kultuurilisele olemisele senisel kujul oleks äärmiselt hädaohtlik.

Vene kommunistilise korra varjuküljed, millede pärast Eesti rahvas täielikult tema vastu, on meile tuntud Eesti vabadusvõitluse ajast, samuti aga ka lähedase informatsiooni tõttu Venemaalt. Üldiselt on teada, et vene kommunistide tules kaoks senine n. n. „kodanline“ ja „tagurline“ kord, andes maad igasugu marulistele katsetele, ka rekvireerimisele emakese Venemaa hääks. Senisele korrale ja tema kandjatele võlgneb aga tänu senise Eesti kultuuri olemasolu, kuna teiselt poolt kommunistiline „proletkult“ kultuuri-vaenulikkust ja saamatust hariduse küsimustes üles on näidanud.

Kuid vene kommuuna maksmapanemisega pole üksi mitte loota senise korra ümberloomist, vaid ka tema kandjate põhjalikku hävitamist. Ma mõtlen siin massilisi mahatapmisi, mis tegelikult kommunistide aabitsatõdede hulka kuuluvad.

Inimeste mahatapmised, nagu neid veresaune mõne aasta eest Eesti üle elas — saavad olema kommunistide tules laialdased ja põhjalikud. Kõik „neetud“ riigimehed, seltskonnategelased, suur arv kohtunikke, kõik vabrikandid ja teised jõukamad ettevõtjad, kõik politseiülemad ja tuntumad kaitseliitlased, kõik vabariigi ohvitserid ja üldse igasugune „kahtlane“ kodanline element peab surema, kuna „äraandjad“ sotsialistid eritähelpanu osaliseks saaksid. See tapmise hingeelu on tõsiasi ning põhjeneb Venemaa võitlustaktikal, harjumustel, kättemaksmisel tagakiusamiste pärast, isiklised vihavaenud jne. Kui 1. detsembri mässi puhul mõne linna kohta nimekirja leiti, kus tuhanded „kodanlased“ surmale olid mõistetud, siis on selge, et keegi ei võidellu, misse uskuda, kellel vähegi aktiivset „kodanlist“ lõhna juures.

Kui suur arv üle Eesti tapetakse?

Kui arvata kokku kõik ohvitserid, riigimehed, kaitseliitlased, politseinikkude ülemad, vabrikandid jne. jne. — siis teeb see üle Eesti igatahes, välja

*) Sa soovid nooblit elu? Siis ära juhi oma pilke minevikku.

Aga kui meie midagi siiski kaotame? Siis toimeta kõigis omis tegudes kui sündind laps.

kümneid tuhandeid! Sellesarnaseid kalkulatsioone on tehtud ja katsutud tapetavate arvu kindlaks määrata — ning on saadud ligi 50—60.000! Oletades, et see arv on liialdud, rehkendame ainult väikese osaga sellest. Kui Gruusias tapeti hiljuti ebaõnnestanud mässu puhul 3 miljoni elanikkude pealt 18.000 inimest — siis oleks vastav arv meil umbes 10.000. Et aga Gruusia mässust paljud osa võtta ei saanud, sest mäss sumbutati otsekohe, siis peaks hukatute arv igatahes väiksem olema, kui väljaarenend mässu puhul oleks olnud. Nii saame igasugu arvamiste ja oletuste kaudu igatahes kohutava pildi tapmistest suurusest, kui peaks vene kommunistidel korda minema Eestis võidule pääseda!

Sellel massilisel seniste rahvajuhtide mahatapmisel on loomulikult suur tähtsus Eesti senise kultuuri seisukohalt. Mahatapmistega saavutavad kommunistid seda, et oma vastasparteil „peaaju“ kõrvaldavad. Senine Eesti rahvuslises isolemisel ja euroopaseerumise tendentsil põhinev kultuur kaotab omad kandjad, ta jääb seisma ning annab aset e u r a a s i a , see on, vene „kalavintskite“ kultuurile. Vaevalt suudavad Eesti oma töölisel rahvuslises joont ja endist hoogu Eesti elule anda, kuna pealegi rahvamajandus kui hariduse aluspõhi lagunenud oleks. Eesti haritlaskonna laialdase mahatapmisega on seega hävitav hoop antud Eesti kultuurilisele edenemisele!

Kuid Eesti iseseisvuse ja samuti kultuurikandjate hävitamine omab veel suurema tagajärje Eesti rahva seisukohast kui see eelpool seni väljendud ja, nimelt, Eesti tõutervise seisukohast välja minnes.

Asi seisab selles, et meie riigimehed, seltskonnategelased, kõrgemad ja alamad ohvitserid, igasugu teised juhtivad tegelased jne. jne. on omadele kohtadele pääsenud harilikult ainult selle tõttu, et nad k e s k m i s e l t võetuna on olnud energilised, väljaarenenud, tahtevõimsad, andekad ja kõigiti teguvõimsad isikud, kes suutnud võita oma ümbritseva elu raskused ja olude ning takistuste kiuste tõusid ikka kõrgemale ja kõrgemale. Sest meie tegelased igal alal, kes praegu omas paremas eas — algasid eluvõitlust 30—40 aastat tagasi, kus olud Eestis praegustega võrreldes väga rasked. Sellega peaks meie vanem haritlaspõlv olema keskmiselt palju andekam ja energilisem kui käesolev noorsugu, kes praegu häädes oludes haridust omandab.

Et paremad osad rahvast, vaatamata igasuguste raskuste peale, lõpuks ikkagi edasi jõuavad — on vana tõsiasi. Nii näeme isegi ilmakuulsaid inimesi väga tihti vaestest perekondadest tõusvat.

Meie rahvajuhid ja eestvedajad on Eesti noore kultuuri paremad õied, Eesti rahvatõu paremad osad, keda kullaga peame kaaluma!

Neid maha tappa lasta — tähendab hävitada Eesti rahva verest määratu hulk tõuliselt täievärtuslist elementi, päriuslist hääd materjali, mis peaks edasi elama ja järeltulejaid maha jätma, et rikastada rahvast paremate poegade ja tütardega!

Mida suurem hukatute arv — seda suurem Eesti tõu halvenemine!

Asi on sellepärast tõsine, et hää element rahvas väheselt ja väga pikka-mööda tekib, kuna praeguse kultuuri ajajärgul n. n. e b a s o o d s a v ä l j a - v a l i k u k a u d u , täh., haritlaste vähese sigivuse ja selle tagajärjel toimuva väljasurevuse läbi iga rahvatõu väärtuse tasapind kultuurmail pikka-mööda langeb. Kui siia juure seltsib aga veel klassi või kodusõda — toimub tõuväärtuse tasapinna langemine kiirelt ja põhjalikult.

Müüdugi ei tähenda mõnekümne tuhande kodanlase mahatappimine veel lõpulikku hoopi Eesti tõule, sest meie tõulised tagavarad on praegu arene-

mas suure haridustungi näol, mis meil kogu rahva paremaid isikuid hariduspõllul: jubib. Kuid praeguse vähema haritlaspõlve massiline hävitamine oleks igatahes kohutav hoop Eesti tõu väärtusele, mille tagajärgi kaua peaks põdema!

Kuid kommunistide valitsuse mõju Eesti tõuväärtuse pääle on veel mitmekülsem.

Majandusline korralgedus ja elukitsikus, mis maad valdab, avaldab ühes poliitilise survega Eesti haritlaskonna peale erilist halba mõju, mis igatahes väljendub veel suuremas sündimise arvu vähenemises kui praegu, just eestkätt haritlaste seas. Alamal seisvad rahvaklassid on alati rohkem sigenenud kui kõrgemad. Et siis töölistele ja teistele eriti soodsaid elutingimusi püütakse luua — kuna neid aineliselt haritlastega katsutakse enam-vähem ühe pulga peale seada — siis väheneb suhteline vahe vähe haritud klasside ja haritlaste vahel veelgi vähemaks kui praegu, kuna aga enne ilmasõda intelligent-töö igatahes rohkem tasutud oli. Seega s o o d u s t a b majandusline elu tõutasapinna väärtuse langemist iseäranis intensiivselt: paremad osad siginevad vähe — alamad klassid aga seda rohkem.

Veel kolmas asjaolu tuleb arvesse võtta.

Eestis on segaabiellude protsent (muulastega abiellumine) suur ja nimelt 10%. Eestkätt on need suuremjaugu venelastega. Et meil osalt veel nõrk rahvustunne, millest võiks palju põhjendusi tuua, ja et kommunistiline vene vaim Eesti rahvuslist mõtet hävitada katsub, mistõttu vene orientatsioon segaabiellude, koolide, ajakirjanduse jne. kaudu iseäranis tugevaks muutub — siis algab võõras veresegamine meil õigusega püsima ja tugevnema.

Teadusliselt pole aga soovitatav abiellumine liig kaugel seisva tõuga. Küsimus on veel paljudes asjaoludes lahtine, kuna aga abiellumine teatavas lähedases sugulus on teadusliselt kindlalt hääks tunnustud — kui aga suguvõsad mitte haiglasi omadusi eneses ei peida. Vene veri on aga meile liig kauge. Pealegi on vene vaim ja perekonna elu Eestile võõras. Abielud veneiastega on Eesti tõu rikkumine. Kui abielluda muulastega — siis tuleks küll soovitada eriti soomlasi.

Kommunismi hädaohu puhul eelpool mainitud tüttervishoidline vaatenunkt on igatahes väärt, et seda selgitada.

Iseenesest pole see midagi uut. Ajaloos on teada asjaoludena, mis tõuväärtuse langemisele suuri haavu löid, just kodusõjad, nagu Greckas ja Roomas. Iga kodusõda, olgu see poliitilisel või usulisel alusel, tüürib sinna poole! Nii hävitatakse vastaspoole paremad jõud, kuna järgmine mäss oma korda jälle eelmised kaotab. Seni kui rahvas veel välja arenemata ja omab palju tagavara jõudusid, pole see saatuslik rahva tulevikule, kuid pikka-mööda vähenevad tagavarad.

Meie väikene Eesti rahvas peab aga hoitud saama sarnasest hirmsast verelaskmisest. Meie kultuur ja rahva parem tulevik nõuavad seda!

Dr. med. J. Vilms.

Inflatsioon ja rahareformid.

(Väljavõte samanimelisest 1922. a. kirjutatud tööst.)

Elukalliduse probleemi uurimustel tulevad teaduses õige ristikäivad arvamised esile. Püütakse selle põhjuseid kas kaupades ehk rahas leida. Ei ole niid mingisugust kahtlust, et süa algatus mõlemist küljest on tulnud, kui

suures ja missuguses vastastikkuses suhtes, seda katsuvad alljärgnevad read selgitada.

Kaupade-pakkumine läks sõja ajal impordi takistustel tagasi ja sisemaa produktsoon pidi ka selle nõudmise täitma, mis muidu väljamaa katta oli; tal tuli selle juures kõikidel aladel raskustega võidelda, nagu tööjõudude ja tooresmaterjali puudusega, sundusliste ülesannetega sõjatarvete valmistamises, transpordi lagunemisega jne. Iseäranis mõõduandvad olid sunduslikud ülesanded, rekvireerimised ja kontroll, mis küll valmistusele päev-päevalt uusi nõudmisi peale ladusid, riiklist tarvidust aga mitte katta ei jõudnud. Eratarvidus jäi samuti alale — ja riik pidi siin õige tihti võistlusesse astuma, et hindade ülepakkumise teel üldse midagi saavutada.

Sõjapidamiseks ja selleks kõigeks oli vaja raha. Kuna tarvilikka maksuabinõusid riigi poolt harilikul viisil, maksumistega ehk pikaajaliste laenudega kodanikkude käest, muretseda ei saadud, vaid neid kunstlikult paljundati: siis sünnitasid uued rahad sisemaa kaubaturule astudes senisele hindade kokkukõlale vormiliku revolutsiooni.

Eenem võis iga üksik kodanik ainult siis oma ostujõudu harilikust sissetulekust suurendada ja hinde kõrgendavalt konsumhüvede turul tegutseda (välja arvamata see, kui thesaureeritud raha välja tuli) kui keegi teine temale vastava ostujõu üle andis — ja ise üleantava raha suuruses kui ostja tagasi astus. Nüüd tuli aga olemasoleva ostujõu juure veel üks teine, juba olemasolevate riikliste hüvede tagavara nõudjatele seltsisid uued ja need olid kõige pealt riik ise, kes esmalt omale, siis ka teistele liikumisketis järgnevatele uut raha muretses, ja sellega võimaldas võistlust olemasolevate hüvede pärast suurendada ja hinde kõrgendada. Viimase tagajärg oli, et riigi väljaminekuks ikka suurenesid ja suurenesid, mille katmiseks ikka uued ja uued rahahulgad tulid luua — nii et „kruuv ilma otsata“ s. o. üleliigne raha loomine — inflatsioon, ja sellega edaspidine elukallinemine progressiivselt edasi pidi jõudma. Kui meie nüüd tagasiivaates tunnistama peame, et pakkumine, ühenduses produktsooniga, inflatsiooni läbi kannatanud riikides vast 10—60 protsenti vähemaks oli jäänud, nõudmine aga ühes rahatrükkimisega 100 kuni miljonid protsendid tõusis, siis saame alles pildi, kui suurt osa mängis sõja- ja sõjale järgnevail aastatel elukalliduse suurenemiseks uue paberraha trükkimine.

Edaspidisel inflatsiooni järelduste jälgimisel näeme, et see ka vekselskurside langemise peapõhjuseks on olnud. Kogusummas on, kõigi maksu- ja kaubabilansi teooriate juures, käesoleva probleemi valgustamisel ajaline sisemaa hindade nivoo — sisemaalise raha ostujõud — ka mõõduandev selle hindamisele väljamaal. Need rahvusvahelise maksuläbikäimise osad (maksubilansi kui niisugust konkreetset mõttes ei ole ju olemas — vaid maksuläbikäimine on alaliselt kestev nõudmiste ja võlgade läkitamine), nagu näiteks rohke väljamaa saaduste ja tooresainete import, kapitali ülekandmised, väljamaa uskmatus, baissespekulatsioon jne., millega natsionaalse valuuta madalat seisu seletatakse (on osalt ka vekselskurside langemise tagajärg); nad ei või aga kunagi praeguse rahvusvahelise läbikäimise juures sisemaa valuuta hinde väljamaal nii rusuvalt suruda, nagu see viimastel aastatel mitme riigiga on juhtunud.

Võtame selle teguri rohkem spetsiifiliselt, ja vaatame, mis sünnib ühe riigiga, mis mingisugustel põhjustel väljamaa luksus-, maitse- ehk tooresaineid suuremal määral importeerib, kui ta omalt poolt vastu saab anda. Nii-

suguse impordi juures võib ta kaupsid kas sisemaa rahaga ehk saatja maa valuutas tasuda. Maksmisel sisemaa rahatahtedes tähendab see, suure sisseveo juures, nende kuhjamist ja suurt pakkumist väljamaal — sellega ühes nende kursi langemist; vastupidisel korral — ülemäärast väljamaa maksuabinõude nõudmist sisemaal ja nende kursi tõusu. (Selle juures võib see mõnikord kestva natsionaalse vekselkursi langemiseni viia, mida kestva kaupade näljaga ehk inflatsiooniga seletada saab).

Sarnane suuremõduline sisemaa ostujõu väljavoolamine väljamaa kaupade maksmiseks peab sisemaal aga nõudmise vähenemist ja hindade langemist tähendama, ehk jällégi väljamaa valuuta kurside tõusmisel (deviisidega maksmisel) — peab suuremamõdulist eksporti esile tooma, mille väärtus ühe jao impordiga kompenseerib. Viimane teeb järgnevad rahasaadetused ehk deviiside ülesostmised ülearuseks, peatab hindade tagasiminekut sisemaal, — siis aga ka väljavedu (mis vaheajal valuuta dumpingu kaasabil suureks oli paisunud). Sellega tekkiksid iseenesest, emb kumb — kas impordi tasumine sise- ehk välisvaluutas järgneb, rahvusvahelistes maksuläbikäimistes vastukaalud, mis siseraha ostujõu niihästi sisemaal kui ka väljamaal õigeks lalanseerivad.

Pabervaluuta juures astub endiste kullatagavarade ajajärgu kullafondide asemel eksport-import punkt tegevusesse ja igakord, kui mingil põhjusel, — kas passiivse maksubilansi, kas kapitaali ülekanadmiste, kas valuuta spekulatsiooni, hukkunud põllusaagi jne. tagajärjel, — väljamaa deviiside nõudmine sisemaal ehk sisemaa omade pakkumine väljamaal suureneb, peab hüviväärtuse suhe aegamööda balanseeruma. (Siin juures ei aita igasugused kunstlikud vastuvõtted, nagu sisse- ja väljaveo keelud, tollipoliitilised määrused, läbikäimise takistused, kunstlikud deviiside reguleerimised jne. midagi, sest rahvusvaheline hüvede vahetus ei piira ennast mitte materjaalsete hüvedega, vaid võtab oma alla ka abstraktsed nõudmised ja omandusõigused, ka võib salakaubavedu nii kaupades kui valuutas tegevusse astuda).

Jääb kõik see ära ja kestab selle asemel alaline väljamaa vekselkurside tõusmine edasi, siis ei ole selleks teisi seletusi kui rahapress ja ikka edasi kestev inflatsioon sisemaal.

—::—

Nüüd on aga, kõrvale kaldudes inflatsioonist ja tema tagajärgedest vekselkurside peale, sisemaa hindade nivoo ja väljamaa vekselkursi ajaliselts ideaalne punkt, mille ümber mõlemad alaliselt kõiguvad, sest see internatsionaalne: solidariteet, mis enne sõda rahvusvahelise maksuläbikäimise tundemärgiks oli, on kullakatte hukkumisel teadmata ajaks kaduma läinud. Pabervaluutade paheks. — millede katteks, abstraktselt võetud, kogu natsionaalne rahvamajandus ja tema hüved, — on, kui mitte rahateoreetiliselt, siis rahvusvahelise läbikäimise mõttes, asjaolu, et nad mingit sisulist võrdlust teiste sisemaa ja ka väljamaa hüvedega kui kaup kauba vastu ei luba. N. n. ideaalne raha pabervaluuta on ainult üks arveline väärtuse üksus, mille maksvus ja väärtusmõõt ära oleneb „ülemusest“, kes teda välja annab. Et aga rahvusvaheline majanduselu mitte üksikute „ülemustega“ ei arvesta, vaid oma enese seaduse soetab, mida ta kõigi „ülemuste“ kiuste läbi viib — seda rägime juba inflatsiooni probleemis.

Sellest sisulisest võimetusest — paberraha kestmisse kindlasse suhtesse väljamaa hüvedega tuua, — oleneb ka raskus väärtuste arvestamisel internatsionaalses majanduslähikäimises.

Kuld, millega enim riiklist arveüksust võrreldi, oli kerge käiguga rahvusvaheline kaup, mille saadetustega kursi kõikumistel üksikute maade hinnad tasakaalu aeti. Nüüd on ta vahelilina vahetus ja väärtuse arvestamisel ära jäänud. Selle asemele on astunud kaubad ise, millel tihti peale puudub üldine väärtus, ja mis veel suuremaks takistuseks, vahetusprotsess nõuab hulga rohkem aega; päälegi võis mõnedel riikidel (nagu Saksamaal, Venemaal, Poolamaal ja Austrias inflatsiooni aegu) sündida, et nende passiivse kaubabilansi juures sisemaa hinnad end kunagi vekselskursiga ei kaatnud.

—:—

Et raha ostujõu muutmine ühtlasi ka riigi kodanikkude sissetuleku ja varade korralgedusi ja ümberväärtumisi esile võib kutsuda, on teada. Et raha ostujõu muutmine ennast mitte ühe korraga kõikidel aladel läbi ei löö, vaid aegamööda ja järjepanu, saavad üksikud kodanikkude grupid, kellele raha kõige enne kätte saabub, eesõigustatud, kuna teised aga sunnitud on kahju kandma. Need viimased: võlauskujad, rentjeed, ametnikud — on õigusega kõige õnnetumad inflatsiooni ajajärgul.

Kuidas seisab aga päältmisi eesõigustatutega, ettevõtjatega, kaupmeestega, töösturitega — nendega, kes rahvamajandusliste kaubatagavarade üle käsutavad ja kellele päältmisi nende kaupade hindade kõrgenemisel suured kasud rüppe jooksevad? On nad sellega rikkamaks saanud? Omastavad nad pääle inflatsiooni suuremaid kaupade tagavarasid kui enim? Kindlasti mitte. Sest hüvede tagavarad ei saa mitte inflatsiooniga suurendatud. Paberraha aga, mida kestval inflatsioonil väriseval käel korjatakse ja mille üle vahetevahel rõõmugi tuntakse, ei ole mitte natsionaalne rikkus! On ainult mõned üksikud, kes inflatsioonile järgneval spekulatsioonil ja ainult teiste kaaskodanikkude kulul endid rikastavad. Ja seda sellega, et nad parajatel silmapilkudel ümberväärtuvat paberraha suurel hulgal oma kätte oskavad kuhjata ja sellega asiväärtusi ostavad.

Ühelt poolt peetakse inflatsiooni iseäranis mõjuvaks abinõuks majanduslike käekäigu tõstmiseks. Ka Saksamaal, isegi Eestis, on see mõnede majandusteadlaste poolt soovitatud („Deutscher Ökonomist“ 1920, No. 1936, lhk. 34 ja ins. Ipsbergi kõned Riigikogus). Ameerika Ühisriikides olid mineva aastasaja 90. aastates inflatsioonistliku liikumise poolehoidjad endid samuti poliitiliseks parteiks liitnud. See on mõistetav, iseäranis aga Ameerikas, sest ettevõtjad ja produtsendid viivad juba aastasadasi kõiki turutakistusi krediidi- ja rahapuuduse pääle tagasi, ja juba Adam Smith ütles 150 aasta eest, et ükski kaebtus sagedam pole, kui kaebtus rahapuuduse üle.

Tõuse sellega küsimine: tõstab siis tõesti inflatsioon asutamistegevust, tööroõmu, kergendab ta vahetusvõimalusi era- ja rahvamajanduste vahel, loob ta suuremal mõõdul majanduslikke hüvesid, rahvamajanduslikke väärtusi, ühe sõnaga — tõstab ta rahvamajanduslist rikkust? Ei saa eitada, et inflatsiooniga mingi majandusline tõus, mingi läbikäimise elustumine aset võtab. Küll aga on see elustumine kunstlik: sest terve produktsioon ja kaubandustegevus ei baseeru mitte alaliste varade loomise ja rahva majanduslike hüvede hulga suurendamise, mitte reaalse äri, vaid spekulatsiooni pääle. Inflatsioon võib ju luua ka sadade ja tuhandete viisi uusi ettevõtteid, kelle töökavades asutamisel omast kohast ka kõige tõsisemad töömõtted võivad olla — kuid ta roojastab just ise ära need asjad mõtted, — sellepärast, et inflatsiooni äri ise on vargus ja röövimine olemasolevate rahvavaranduste juures. Inflatsioon võib ju saavutada elavust majanduses, sellele elavusele

peab järgnema aga, kui mitte surnuks ei taha tantsida, kokkutõmbamine ja see toob kaasa enesega paratamata ja raske kriisi, mis paljudel spekulatsioonidega toidetud ettevõtetel jalad alt ära lööb — ettevõtjatel enestel tihti igasuguse tahtejõu korralikuks tööks ära kaotab.

Sõnas „spekulatsioon”, millega kogu inflatsiooniaegset majandust võiks karakteriseerida, on kogu õnnetus. Kas ei seisa just vekselskurside kõikumises takistused riiklises ja rahvusvahelises produktsioonis, sotsiaalsed takistused, streigid, haiged eetilised ja psühholoogilised ilmutused, — kõik inflatsiooni ja selle peal lasuva spekulatsiooni peegelpildis!

Räägitagu ja kirjutatagu mis tahes, mina ei ole inflatsiooni ja inflatsiooni kriiside teooria poolt mitte, küll olen nõus aga tasakaalu alalhoidva mõistliku „banking principle’ga“.

—:—

Peale seda, kui ma eeloleval raha ostujõu langemise põhjuseid ja tagajärgi lühidalt selgitanud, tulen praktilise küsimuse juure: kuidas inflatsioonide ja valuuta raskustest välja saada?

Kõige pealt on iseenesest mõistetav, et ennem, kui rahareformide juure asutakse, pea- ja peaaegu ainuke tegur kõigis pahedes, inflatsioon, seisma pannakse. Prof. Cassel ütleb omas memorandumis 1920. a. Brüsseli finantskonverentsile „Riigid peavad kõik oma jõu kokku võtma, et edaspidisele raha äraväärtamisele vastu astuda ja sellele stabiilse väärtuse kaupade vastu andma. Nii pea, kui neil korda on läinud oma raha langenud ostujõudu stabiliseerida, leiavad nad, et see valuuta peaaegu konstantsele rahaväärtusele vastab ja nad võivad siis oma uut raha kullaga kindlasse suhtesse tuua.“ Natsionaalse finantsmajanduse stabiliseerimine, riigi väljaminekute ja sissetulekute kokkukõlasse viimine, kui mitte muidu, siis maksudega, piirideni, kus nad juba produktsiooni takistusteni viivad, on sellega eeldus inflatsiooni kaotamiseks, muidu riskeeritakse veel suurema hädaga ja ettenägemata majandusliste segadustega. On see eeldus tingitud, siis omatakse rahaväärtuse ülesseadmiseks juba Adolf Wagneri poolt raamatus „Vene pabervaluuta“ ülesloetud kolm abinõu, mis kolme rahaväärtuse langemise treppidega kokkukõlasse tuleb seada.

Need on esiteks: seaduslik nullifikatsioon, mille juures mitte ainult paberraha väljalunastamisest kulla vastu lahti ei öelda, vaid selt seaduslik maksujõud ära võetakse. Seda teed võib ainult siis minna, kui midagi muud enam järele ei jää, s. t. kui äranägemata paberraha hulga emiteerimisel selle ostujõud peaaegu hoopis kaduma läheb ja mis veel tähtsam, gasugune lootus stabiliseerimise ja metsikult segamini aetud hindade kordaseadmise peale kaduma on lätnud. Ajaloos on niisugune lugu vast Law pangasedelitega ja Prantsuse assignaatidega ette tulnud; praeguste olukordade jaoks ei passi see reform küll mitte.

Minu arvamiselt tuleb üldse sarnase määrustiku vastu võidelda, juba selle mõeldavalt kahjulikkude tagajärgede pärast rahvamajandusele, paberraha omanikkudele. Arvan, et õieti läbiviidud devalvatsiooni abil igasugust raha ümberväärtamist korrigeerida saab, eeltingimusega muidugi, et inflatsioon seisu on pandud ja et iga riik oma väljaminekud kuidagi teistviisi ka tab. Peab ainult veel üks arveline suhe olemasoleva hüvitagavara ja äraväärtund raha vahel olema; kas kümnetega, sadadega ehk miljonitega arvestatakse, see on pealtnisi ükspuhas.

Seaduslik nullifikatsioon on ainult seal õieti kohastatud, kus paberraha,

vahetusprotsessis äranägemata hulga pärast, oma väärtuse kui maksuabinõu ja relatsioonilise vahekorra hävinemisel hüvede vastu, ka oma arveüksuse funktsioonid on kaotanud; see tähendab: seal, kus teda üldse enam rahaks ei peeta. See võib aga vast seal juhtuda, kus kogu riikline maksu- ja rahasjandus ruineeritud, kus ka sellega relatsioon kodanikkude sissetulekuis ja varandusvahekordades kaduma on läinud — ühe sõnaga seal, kus vana vahetusmajandusse tagasi on jõutud.

—::—

Vastaseks nullifikatsioonile tarvitatakse teiseks vähema raha äraväärtamise juures valuutapoliitilist abinõu, mida Adolf Wagner paberrahal langedud kursi selle nimelise väärtuseni „ülestõstmiseks“ nimetab, mida lühidalt ka „kontraktsiooniks“, „restauratsiooniks“, mõnikord halvasti ka „deflatsiooniks“ nimetatakse. See seab omale eesmärgiks aeglast rahatähtede kokkutõmbamist ja ärahävitamist, olgu see kas hoolimata maksupoliitika ehk sisemiste laenude näol.

Majandusteadlased, kes rahaväärtuse alanemist, peasjalikult kaupade küljest ja vekseldkurside madalat seisu, passiivse maksubilansi kaudu seletavad (mis tähtsuseta inflatsiooni juures rohkem arusaadav, sest et siin liikumise ja produktsiooni takistused selgelt päevavalgele tulevad, maksuabinõude suurendamise tagajärjed aga peidetud on), soovivad ka siin, nii kui iga rahaväärtuse tõstmise probleemi juures; kahtemoodi abinõusid: nimeit-hüvede produktsiooni tõstmist, kokkuhoidmist väljamaa krediitide tarvitamises, nii ka impordi vähendamist ja ekspordi suurendamist ja siis lõpuks ka rahareformi.

Nende liikumis- ja produktsioonipoliitiliste võtete väärtust ei saa eitada, nad tulevad aga põhjalikumal inflatsiooni korrigeerimisel vast teises järjekorras arvesse võtta ja seda siin rohkem rahaväärtuse stabiliseerimiseks kui tõstmiseks.

Kontraktsioonil, mille läbiviimine aastakümneid võib kesta, on omad pahad tagajärjed. Tema kutsub, samuti kui inflatsioon, suured muudatused riigikodanikkude sissetulekuis ja varandusseisukorras esile, ainult vastupidises järjekorras. Esimese juures olid kahjukannatajad: rentjeed, pensionärid, ametnikud ja rahanõudmiste omanikud-võlauskujad (hüpoteegid, laenud, panga deposiidid), nüüd kontraktsioonil esinevad nemad tasusaajatena ja töösturid, kaupmehed just produktiivsemad kodanikkude klassid, ka võlgnikud rahaväärtuse langemise ajajärgust, ja isegi riik ise, on kaotajad. Sellest jällegi kriisid majanduselus: hindade langemisele järgneb produktsiooni tagasiminekuks, igaüks tahab väärtuslikuma raha omanikuks saada ja odavamaksminevast kaubast lahti saada. Ka ajalooliselt ei ole see reform kunagi iseäranis õnnestanud. Juba umbes 30—40% ulatava kullaagio kaotamine Ameerikas peale osariikide sõda kestis tervelt 16 aastat; samasuguseid ja veel halvemaid kogemusi on Inglis- ja Preisimaa 19. aastasaja algusel, samuti Itaalia 90. aastate rahareformiga teinud. Iseäranis hukka on ta Prantsuse Konvendi „assignaatide majandusel“ ja Vene 1813. a. paberrublad juures läinud, viimase juures järgnes saneerimiskatsel ametlik devalvatsioon, kuigi selle vastu 26 aastat võideldi.

—::—

Kolmas abinõu inflatsiooni probleemi lahendamiseks on eelnimetatud „devalvatsioon“. Milles see rahareform teoreetiliselt õieti seisab, selle kohta on kuni viimase ajani teaduses lahkarvamises olnud.

Saksa teoreetikeride järele peab devalvatsiooni all kahte mõistma, raha nominaalväärtuse (Adolf Wagner ja Roscher) ja tema rahajala, s. t. endise kullapariteedi (W. Lexis, W. Lotz ja Dalberg) alandamist. Ka ajalooliselt nimetatakse mõlemaid reforme devalvatsiooniks.

C. J. Bergius räägib Austria 1811. a. devalvatsiooni selgitamisel (Finanzwissenschaft, Berlin 1871, lhk. 636) „... ainult üksikud kodanikud võisid rõõmustada, nad olid ootamata rikkaks saanud, teised, ja nende hulk oli suurem, nutsid ja kaebasid, neile oli üle öö kerjuse kepp kätte surutud. Bankosede lid, mille hulk 1,060.798.753 guldeni oli, olid ühe viiendiku päale oma väärtuses alla seatud ja vahetustähtede vastu ümbervahetatavateks kuulutatud, mis nüüd ainsa paberrahana kui uus (Viini) valuuta liikumisele tulid ja milles kõik äri tuli ajada.”

Siin oli devalvatsioon ainult konfiskatooriline maksustamine, kus kodanikkudel lihtsalt $\frac{1}{5}$ nende raha varandusest ära võeti, kõik võlad, maksud jne. aga endistes üksustes õiendada tulid. Austria devalvatsioon oli sellega õigemini ainult maksureform, mitte aga rahareform, sest uuesti välja antud Viini valuutal ei olnud kogunisti suuremat maksujõudu kui endisel äraväärtnud paberrahal. Ka ei olnud uus raha metalli vastu väljalunastatav.

Samane devalvatsioon oli ka Venemaal 1839. a., kus vanad assignaadid uute „riigi krediitpiletite” vastu suhtel 350 : 100 ümber vahetati — ainult selle vahega, et siin uus paberraha kulla vastu ümbervahetatav oli.

Mõlemil pool, niihästi Austria kui ka Vene finantsreformil, oli raha nominaalväärtuse alandamine devalvatsiooni mõiste selgituseks. Endisest rahast sai 5 ehk $3\frac{1}{2}$ üksust vastavalt tema äraväärtumisele metalli vastu kokku liidetud üheks uueks, millel aga samasugune maksu- ja vahetusjõud pidi olema kui vanal äraväärtnud üksusel. See põhimõte ei ole lõpulikult muud midagi, kui Rikardo kvantiteedi teooria järele talitamine, kus rahamärkide hulga vähendamisele proportsionaalselt ka hindade alanemine kaasas peab käima. Kas see aga sünnib ja kui ruttu, see on iseasi, — selle printsiibi saavutamiseks, kui see üldse läbiviidav (mille juures kahelda tuleb), peavad aga riigikodanikud enne mitmest tulest läbi käima.

Kuipalju kvantiteedi teooria põhimõttel aga eksitakse, näitab veel hiljutine 1919. a. läbiviidud Tsheho-Slovakkia devalvatsioon.

Sääl said nimelt rahaminister Rashin'i ettepanekul kõik Austria-Ungari riigilt ülevõetud rahatähed lühema aja jooksul ära tembeldatud, mille juures 51% tembeldamiseks toodud rahapaberitest ära konfiskeeriti. (1% pidi tembeldamise kuludeks minema ja 50% sai kavatsetava proportsionaalse varandusmaksu arvel sisse nõutud — varamaksu pole aga kuni siiasaadik tegelikult läbi viidud — nii et poolte liikvel olevate rahamärkide sissenõudmine nüüd otsekohese maksuna esineb).

Tsheho-Slovakkia rahareform tõi enesega kaasa küll Praaga vekselkursi suuremõõdulist paranemist, kuid seda seletatakse nüüd asjatundjate poolt ainult naaberriikide veel halvemate rahaoludega ja Tshehimaa suurepäralise majanduslise viljakusega.

Sisemaal ei olnud päale devalvatsiooni mingisugust hindade alanemist märgata, küll läks nende nivoo järk-järgult stabiilsemaks.

—::—

Võrdluseks nendele kolmele „devalvatsioonile“ toome nüüd kaks teist rahareformi, mida teaduslike definitsioonide järgi ka sama nimetuse alla tohiks seada.

Kõige päält rahareform Argentiinas 1899. a., kus rahaväärtuse tõusmise kartusel seda kullahinnaga seoti. Siin asutati iseäraline konversiooni kassa, mis paberpesosid nende Londoni keskmise vekselkursi järgi (100 pesot kulda = 227,25 pesot paberit) kullasse ümber vahetas. Argentiina raha seoti siin seaduslikult ainult selle tegeliku kullapariteediga, mis juba rea aastate jooksul vahetusprotsessi omaseks olid saanud, mingisugust rahatähtede konfiskeerimist ega otsekohest sunduslikku kõrgema väärtusega rahaüksuse loomist, millega ka endises alaväärtuslises rahas tehtud võlad ja ka igapäevaseks majandamiseks tarvisminevad vana arveüksuse järele kalkuleeritud hüved tulid lunastada, ei olnud. Uus kuldvaluuta võeti kodanikkude poolt kui endise loogilise järeldusena ja väärtuskindlama asendina vastu.

Samasugune „devalvatsioon“ kui Argentiinas oli mineva aasta ka Sakamaal. Siin ei loodud uuele rentmargale küll mingisugust suhet kullaga, ja sellepärast räägitakse harilikult küll Saksa rahareformist, mitte aga devalvatsioonist. Sisuliselt oli asjade käik sama, mis Argentiinas: siin toodi ainult suhteliselt vekselkursile uus rahamärk „Rentmark“ kursiga 1.000.000.000.000 inflatsioonimärka turule ja ta on siiasaadik häid tagajärgi näidanud. Saksa uus raha on kindlustatud, vastandiks kullale, tööstusliste ja kaubandusliste pantkirjadega.

„Devalvatsiooni“ mõiste selgitamisele on tegelikult juba asutud;* nii kirjutab Fr. Bendixen (Bankarchiv, 15. apr. 1920), et ta rahareformide selgitamisel majanduslistele kirjandustele „tungiva palve südame pääle paneb“, et need hirmsat sõna „devalvatsioon“, mille taga hirmus asi seisab, mitte „riiklise kullahinna äramääramisega ei vahetaks“, sest selle läbi saaks pääle teaduslikkude mõistete segamist kodanikkude seas sisemaal, samuti ka väljamaal rahutused esile kutsutud. Ei tohi mitte raha nominaalväärtuse alla seadmist selle kullapariteedi alandamisega vahetada, sest majandusliselt võib mõlemad reforme „öö ja päevaga“ võrrelda... „... Ühelt poolt devalvatsioon eraomanduse konfiskatsioonina, mis riiki röövijaks, raha omanikku tema ohvriks teeb; selle vastu teisel pool seaduslik kindla kullahinna sisseviimine, määrus, mille majandusliku tarvilikkuse üle ekspordi ja impordi soodustamise punktide vahel vaielda võib, mis aga kodanikkude varandusseisukorda kuidagi ei puuduta... Devalvatsioonil on sisuks ümberjooksva raha vähendamine, ta püüab sel teel hinde maha suruda ja sel (valel) teel vekselkursi tõsta; kullahinna fikseerimine ei taha hinde üldse muuta ja hoiab kogu vekselkurside kõrgendamist ära... Suuremat vahet ei või ette kujutada“.

Bendixeniga on ka K. Elster (Conrad's Jahrbücher 160, 3, 61) nõus. Ta tähendab, et mõlemad reforme ainult riigi finantsasjanduse seisukohalt ühtlustada võiks, sest mõlemad tähendavad siin „riigi pankroti“ fikseerimist, missugune mõiste aga sellest seisukohast tumedaks jääb.

Devalvatsiooni kui raha nominaalväärtuse alandamise vastu võitles juba Adolf Wagner, kes „banking principle“ poole hoidis, raha tarvidust liikumisest äraolenevaks tunnistas ja sellega rahapoliitikas kvantiteedi teooria otsekohe sem vastane oli.

Dr. Eldor Fählmann.

Esimene kutsevaliku nõuandekoht Eestis.

Tartu linna 1925. a. eelarve võeti juba detsembrikuul vastu, linna valit-susel on võimalus juba 1. jaanuarist pääle kindla eelarve raamides töötada. Eelarve on tekitanud suuri vaielusi, kuna kõik volikogu rühmad teavad, et linnal praegu suured ehitused käsil, mida lõpule tuleb viia, näit. Emajõe sild, uus ajakohane koolimaja. Laenusaamine on raske, linnal tuleb oma sissetu- lekutega opereerida, nii mõndagi uuendust sellepärast edasi lükata kuni käed vabamaks saavad ja uusi sissetulekuallikaid on leitud.

Käesolevas artiklis tahan tähelpanu juhtida ühe uue asutuse pääle, mille kuluarve esimest korda Eesti omavalitsuse eelarves leidub — kutsenõuande büroo. Tartu linn ja maakond otsustanud teda ühiselt ellu kutsuda. Kuna isegi mõned linna- ja maakonna omavalitsustegelased selle asutuse otstar- vet ei näinud tundvat, ei ole vist üleliigne, selle juures veidi peatada.

Iga aasta lõpetab hulk noori sundusliku algkooli. Eesti emakeelse kooli noort iga arvesse võttes, peab tunnistama, et koolid järjest paranevad, kust noored lahkuvad teatava rahuloldava üldharidusega. Võivad nad sellega üksi aga ellu astuda ja iseseisvalt ära elada? Ei. Iga inimene peab omale kindla elukutse valima ja ennast sellele kutsele tarviliselt ette valmistama. Mõni astub keskkooli, ehk õpib teisel teel edasi, tal on oma elukutse valikuga veel aega, kuid suurem hulk seisab kohe küsimuse ees: mis nüüd pääle hakata? Algkooli lõpetaja on alles liiga noor selleks, et üksi teadlikult otsus- tada, missugust elukutset valida. Tema vanematel puudub sagedasti üle- vaade võimaluste kohta, mis ameti õppimiseks oleks. Võhik ei oska ka oma lapsegi erikalduvusi ja andeid õieti hinnata, ei oska teda siis ka aidata, et ta sattuks oma õigele elukutsele, ning selle tagajärjel suudaks ennast tarviliselt maksma panna.

Äraarvamata kahju võib sellest tekkida rahvamajandusele ja rahva hää- käekäigule, kui inimesed omale õiget elukutset ei ole valinud. Ei ole kau- geltki ükskõik, missugust tööd keegi teeb. Igal ühiskonnal on teatav nõud- mine teatava arvu väärtuste järele, mida looma peavad tööga ühiskonna liikmed mitmesugustes elukutsetes. See töö on seda viljakam ja väärtusli- kum, mida paremini ta vastab isiku tervisele ja kalduvusele, kusjuures ini- mese tööjõud saab ära kasutatud kõige otstarbekohasemalt. Terves ilmas võib tähele panna väärnähtusi, mis selle tagajärg, et inimene ei ole omale valinud õiget elukutset.

Kes aitab? Kes annab nõu? Väljamaal töötavad hääde tagajärgedega kutsevaliku nõuandekohad, ehk kutsenõuande bürood. Tartul on kasutada materjaal Saksamaalt ja Inglismaalt. Läänud aastal käisid algkoolijuhatajad h-rad Jänes ja Steinberg Saksamaal, hr. Lang (keskkoolijuhataja) Inglismaal. Üheks reisisihiks oli kutsevaliku nõuandekohtade tegevusega tutvunemine koha pääl. Käesoleva kirjutuse ülesanne ei ole peensusi ja lahkuminekuid üksikute nõuandekohtade vahel esile tuua, vaid pääjoontes, kokkuvõttes kir- jeldada nende tegevust, milleks kasutan Martha Plassmanni tööd.

Kolm pääasja tuleb kutsevaliku nõuandekohas silmas pidada: a) peab tundma kutsevalijat ja teda juhtima valikule; b) peab tundma mitmesugu- seid kutsealasid. d) peab hoolitsema selle eest, et nõu järele talitatakse, kätte näidates kohast tööd, ehk kutsekooli.

a) Nõuandja peab elukutsevalija kehalist, vaimlist, kõlblist ja majanduslist seisukorda tundma, peab temas äratama õiget arusaamist tähtsuse kohta, mis tema valikul on tema enese ja ühiskonna seisukohast. Soovitav on, et nõuandja nõuküsjaga juba tükk aega enne otsustamist kokku puutuks. Nõuandjastavaldavaid samme peab aegsasti astuma, et mitte valesti otsustada noore üle, kaastööle tuleb virgutada teisi asutusi ja isikuid. Kõige lähem kaastööline on kool. Mitmel pool Saksamaal on koolidele sunduslikuks tehtud sarnane koostötamine kutsevaliku nõuandekoha tegelastega. Koolis tekib õpilastes üldine ettekujuus kutsealadest. Õpekava raamis antakse tarvilisi seletusi. Ka kooliraamatukogu peab huvi äratama mitmesuguste kutsealade vastu.

Vanematel puudub sagedasti arusaamine, kui eluline küsimus nende lapse elus on kutsevalik. Tuleb kõnekoosolekuid korraldada vanematele, kus vastavate ettekannetega esineb nõuandja, kellega vanemad siis ka tuttavaks saavad. Viimasel kooliaastal algab lähem ettevalmistus. Tehakse kindlaks kooli lõpetajate arv ja saadetakse kooli teatav arv küsimuslehti, mida täidavad osalt õpetajad, ehk koolijuhataja, kooliarst, osalt õpilased ise. Neis valgustatakse õpilase isikut, tema tervist, tema iseloomu omadusi, andeid, võimisi. Arsti üteluste pääle pannakse järjest rohkem rõhku, kuna ju ülitähtis, missuguses seisukorras noor keha ja närvikava. Õpetajate käest nõutakse uuemal ajal hingeteaduse tundmist, kuna igal pool võimalik ei ole hingeteadlast, eriteadlast ametisse kutsuda. Täidetud küsimuslehed saadetakse nõuandekohhta tagasi. Paar kuud enne kooli lõppu korraldatakse rida kõnekoosolekuid, kus esinevad ettekannetega nõuandja ise ja tuttavad eriteadlased mitmesugustelt kutsealadelt. Neis kõnedes ei tehta kihutustööd üksikute kutsete kasuks, vaid nende hästi valitud näituste varal tahetakse üleüldse elukutse iseloomu selgitada. Vahel tarvitatakse ka filme. Käidakse ka kohapääl koos nõuandja ja lõpetajatega igasuguseid tööstusasutusi ja kutsekoole vaatamas. Jagatakse välja lendlehti. Õpilasel on võimalus olnud nõuandjaga tuttavaks saada. Oma kõnetunnis võtab nõuandja igat üksikut eraldi vastu ja räägib temaga. Igale üksikule annab ta siis nõu oma parema äratundmise järele, ära kasutades kogutud andmeid. Vanemate juuresolek on tarvilik, et teada saada ainelisi võimalusi ametiõppimiseks. Sagedasti tuleb nõuküsjal mitu korda kõnetunnis käia, enne kui lõpuotsust teha saab.

b) Nõuandja peab üksikut kutset tundma, ka, missuguses vahekorras üksikud kutset üksteisega. Ühelgi maal ei ole veel eeskujulikku, täielikku ülevaadet kõikide elukutsete jaoks. Peab järjest koguma andmeid uuesti tekkivatest tööaladest, seda materjaali peab täiendama kutsekoolide ja kursuste põhikirjadega, tuleb silmas pidada vastavat kirjandust, ajakirjandust ja kuukirju. Seda jooksvat tööd ei tohi kunagi katkestada, muidu on praeguse aja majanduselu arenemise tempo juures karta, et materjaal vananeb. 1920. a. soovitab Sachsen-Anhalti kutseamet kogutud materjaali järgmiste põhimõtete järele korraldada: I. Kehalised ja vaimlised nõudmised (üldiselt, iseäranis kohased loomuomadused, raskendavad omadused, kutse eriseloom). II. Hariduskäik (eelharidus, pärastine hariduskäik, kulud, edasiharimisvõimalused, kutsekoolid), III. Majanduslised olud (tööaeg, palk, välja-vaated tööturul, edasijõudmine, üleminekuvõimalused teisele alale), IV. Kirjandus.

Et oma nõuandega tagajärgi saavutada, peab nõuandja iseäranis rõhku sellele pöörama, missugusel teel on võimalik teatavat kutset omandada. Tal peavad teada olema õpipoisi kohad tehastes ja meistrite juures, ka õpevõimalused kutsekoolides ehk kursustel. Ta peab tundma kutsekoole koha peal, samuti igalt ametialalt vähemalt ühtki õpetöökohta. Alaliselt peab ta kohalist tööturгу silmas pidama, et vabanevatele kohtadele uusi õpipoisse juhtida. Suureks abiks on tal sellejuures tööbürood, mispärast ka arusaadav, et kutsenõuandekohti enamasti tööhõrsede juures ehk nende läheduses avatakse. Kui õpipoisi kohtade arv ei vasta nõudmisele, tuleb katsuda mõnede, et võimaluse järele uusi kohti ellu kutsutakse. Ülalkirjeldatud tegevus kannab ainult siis hääd vilja, kui kutsenõuandekoha juhataja elav, liikuv inimene on, kes tööd ega vaeva ei põlga, et isiklikult igasuguseid sidemeid leida, mis tema tegevusele kasulikud. Ta katsub omale usaldusmehi leida üksikute kohtadel: tal oleks ju raske vastutust õpipoisi eest oma päle võtta, kui ta olusid, kuhu ta noort inimest saadab, ei tunne.

d) Juhataja tunneb nõuküsijat, tunneb ka elukutset, jääb ainult veel üle koos kaaluda, kuhu poole kaldub nõuküsija ise, kui kohane ta teatava ameti jaoks on, tema rahalist seisukorda õppimise ajal, üldist majanduslist seisukorda. Võib tarvis olla veel kord arsti poole pöörata. On kasulik, pöörata eriteadlaste poole teataval ametialal (usaldusmehed). Tehtakse psühholoogilisi katseid eriteadlaste juhatusel, iseäranis noore juures, kes soovib tehnilisele ehk tööstuslisele alale minna. Iseäraliste masinate abil katsutakse noore võimeid. Leipzigis näit., nagu hr. Jänes kirjutab, on katsed umbes järgmised: 1. Nägemisteravus. 2. Silmamõõt. 3. Värvide tundmine. 4. Käe võimed: a) kobamisvõime; b) kindlus; d) tabavus; e) liikmete tundevõime; g) käe osavus. 5) Mälu: a) vormi kohta, b) arvude kohta, d) ruumi kohta jne.

Alguses seisib nõuandekohtade tegevus peamiselt selles: teatavaid alasid maha laita, et väärsamale ära hoida, nüüd on aga juba täis võimalus igakülgselt nõu anda, kuna ülevaade kutsealade kohta laialdasem ja täpsem. Kuid maha laita tuleb ikka veel juhtumistel, kus kõne all teataval ajal moodis olevad ametid, mis teistsuguse majanduslise konjunktuuri juures kaovad ja inimest siis teenistusest jätavad. Ripub ära nõuandja osavusest, tarvilisi vastuseid kutseotsijalt eneselt välja tuua, talle kõiki võimalusi näidata, ilma et teda segaseks teha, talle teid avada, mis paistavad kinni olevat. Vankumata põhimõtteks on, et mõju ei tohi avaldada, vaid peab noort inimest nii juhtima, et ta ise vabalt otsustab ja siis ka täit vastutust ise kannab.

Nõuandjal ei tohi ka puududa side ametliikude ja era-hoolekandeesustega, sest noorel algajal, elukutsevalival võib hädapärast toetust tarvis olla. Tal võib tervis nii kidur olla, et vajab ravitsust ja kosutust mõnes suvekolonias, iseäranis andrikastele tuleks võimaldada prii õppimist mõnes kõrgemas õpeasutuses, toetust võib tarvis olla vigastel ja kohtulikult karistatud noortel; mõnele tuleks reisiraha anda, et vahest mujal õppimis- ja teenimisvõimalust leida jne. Kõik ülal ettetoodud maksab täiel määral ka tütarlaste kohta. Nüüdisaeg ei võimalda tütarlapsele enam ära elamist kodus. Ka meheleminek ei vabasta naist kutsetööst, kuna tööpalk ei võimalda ka korralikule perekonnaisale oma perekonda inimvääriiselt ülal pidada — naine peab kaasa teenima. See on puht praktiline külg, kuid on veel olemas ideeline. Kohane elukutse annab inimesele alles elu sisu, laiendab tema silmaringi, tõstab teda kõrgemale pinnale; ta ei tunne enese üksildust, vaid tal on

kindel äratundmine, et ta on väärtusline ühiskonnaliige, et ta loob väärtusi ühiskonnale, et temaga kõrvuti rühmavad samuti sadanded ja tuhanded. Ta isik süveneb — ta ei ole ainult tarvitaja, võtja, vaid andja.

Kus olud vähegi lubavad, on ametis tütarlaste jaoks eri naisnõuandjad, kes teavad, milles erinevad poisid ja tüdrukud ja juhiavad neid aladele, kus nad kohased. Kuidas tõuseks naiste üldine tasapind, kui oleks iga naisel kohane töö, mida ta oskab ja huviga teeb. Poisid ja tüdrukud on üheväärtilised, kuid mitte ühesugused, pidagu seda kõik meeles, kellel noortega kokkupuutumist!

Töö hõlbustamiseks võib seltskonnategelasi ligi tõmmata, moodustades nõuandekoha juure nõukogu, mis koosneks eriteadlastest ja organisatsioonide esitajatest, nagu vabrikantideühisus, ametiühisused, hoolekandeaasutused, naisseltsid jne. Nõuandekoha juhataja isiku leidmine ei tohiks ka üle jõu käia. Soovitav on kvalifitseeritud eriteadlane, kuid sarnase puudumisel võib kasulikuks tegelaseks kujuneda iga teine haritud inimene, kes vastab nõuetele, kellele nõuandekoha ülesanded selged. See on uus ala ja ka kõige kohasem juhataja peab ennast sisse töötama.

Aastal 1922 töötas Saksamaa linnades ja maakondades 592 kutsekoda, nendest 397 tööbörsede juures, 105 hoolekandeaasutuste ja noorsooametite juures, 14 koolide kõrval, 71 iseseisvalt. 168 juhtumisel on eriosakonnad naistele ja meestele. Pääalaks on see töö 88 mees- ja 72 naiskutsenõuandjale, kõrvalalaks 433 mees- ja 113 naisnõuandjale. Mitme eraorganisatsiooni, näit. naisseltside juures on avatud nõuandekohad, kellele on antud avaliku nõuandekoha õigused. Nõuandekohti avatakse järjest juure. Tahtsin nende arvudega ainult näidata, et praktiline sakslane nende nõuandekohtade tähtsust õieti hindab ja et teistes maades nõuandekohad juba katseajajärgust väljas.

Nõuandekohtade tegevus ei piirdu ainult nõuandega koolinoorsoole. Siia pööravad ka täiskasvanud, kes olude sunnil oma elukutset peavad muutma.

Tartus astutakse esimesi samme kutsevaliku nõuandeaasjas. Leidku see järeltegemist üle maa, vähemalt asutatagu sinna kohe nõuandekoht, kus juba tööbörseid olemas. Kulused ei nõua see nimetamisväärilisi. Võib algust teha ühe kutsenõunikuga, olgu küll, et soovitav oleks eri nõuandja nii poiss- kui tütarlastele, võetagu eelarvesse tasu arstidele (kus kooliarstid ametis, võib see summa väikene olla). Kantselei võiks ühine olla tööbörse omaga. Tartu kui ülikooli linn on õnnelik seisukorras, kuna prof. Rammul on lahkesti lubanud oma instituudis tasuta psühotehnilisi katseid teha, tuleb ainult mõnda hädatarvilikku psühotehnilist abinõu väljamaalt tellida. Ülepääsemata raskuseks ei peaks see aga ka mujal olema, kuna need katsed võrdleniisi lihtsad ja neid suudab ära õppida.

Nii mõnigi vahest kehitab õlgu: „jällegi uus asutus, mis nad mässavad, kas ennevanast midagi sellesarnast oli, ja ilm ei läinud sugugi hukka.“ See ilm, kus meie praegu liigume on sootu teistsugune, kui see, kus liikusid meie vanemad. Majanduselu käib sootu teist teed. Oleme teadlikuks saanud oma varade suhtes — meie ülim vara on meie noorsugu. Uue põlve jaoks tegutseme, uue põlve jaoks hellitame lootust, et ta seda kätte saab, mille puudus meid nii õnnetuks teeb: elada täit harmoonilist elu. Inimene ei ela mitte üksi leivast, juba vanal roomlasel oli hüüdsõnaks: panem et circenses (leiba ja mängusid). Kindlustagem äraelamisvõimalust, et inimene aineliste

murede all küüru ei tarvitseks vajuda, vaid et ta sirgelt seistes, avasilmil ka elu kauneid külgi võiks vaadelda, mis rikastavad tema mõistust ja tundeilma. Leidku kultuurilises õhkkonnas iga üksik omale paiga meie kodumaal. Absoluutset õnne ei ole praegu kuskil ilmas kõikide jaoks, kuid meie püüd olgu suurendada nende arvu, kes oma inimsaatust nurisemata kannavad.

M. Kurs-Olesk.

Kirjanduse ülevaade.

W. Kurrik. Meteoroloogia ehk ilmateaduse õpetus. 192 lk. Hind 450 mk. „Looduse“ kirjastus.

Juba palja esialgse lehitsemise juures jätab raamat hea mulje selgete ja näitlikkude piltide, jooniste, diagrammide ja tabelite poolest.

Nähtavasti arvestades meie kirjastusoludega on autor õige kokkuhoidlik ruumi poolest olnud. 400—500 lk. sisu on poolevõrra koondatud ja siiski peaaegu kõik ära öeldud.

Lugesdes tundub, et esimene osa, meteoroloogilised elemendid, on konspektiivne. Täiesti puuduvad matemaatiline osa ja instruksioonid riistade tarvitamiseks. Kuna need osad ainult vähestele tarvitajaile tähtsad, siis on nende väljajätmine ka arusaadav. Populaarteadusliselt seisukohalt on raamat seega ainult võitnud.

Huvitavamaiks osaks on raamatu teine osa, õhu liikumine. Siin tutvub lugeja ka uemate vooludega meteoroloogilistes uurimistes. Jälgides hoolega autori näpunäiteid, võib võrdlemisi kergesti orientuda ilmade muutumise nähtustes ja lihtsate tähelepanekute abil harjuda neid muutumisi ette aimama. Õige lhtsa abinõu juhatub raamat ka öökülmade ennustamiseks.

W. Kurriku raamatut võib nimetada mitte ainult esimeseks eestikeelseks, vaid ka Eesti meteoroloogia õpperaamatuks. Autor ei unusta kuskil, kus võimalik, kujutamast ka Eesti ilmastiku olusid. Rikas on selle poolest kolmas osa, milles kultuurtaimede kasvatamisvõimalustest meie kodumaal kindlate arvude varal seletatakse.

Keele uuenduse poolest kuulub raamat piiripidavate hulka. Nimetuste alal on aset leidnud mõned uuendused, nagu Paldisk, Taanimaa. Ka rikastab ta tuntuvalt meie teaduslist terminoloogiat.

Tekstis näivad kohati vilksatuma üksikud grammatilised ebaühtlused, Näit. leiduvad lühendatud lõppude: „kilomeetreid“, „tsükloneid“, „põhjapoolseilt mailt“, „normaalseil aastail“ kõrval ka pikad lõpud: „jaamasid“, „kliima võösid“, „sortisid“, „korrapäralisi ringisid“, „soojadel aastatel“. Raamatust saadud head kogumuljet need küll vähendada ei suuda.

Ühte asja oleksin küll raamatus heameelega näha soovinud, nimelt Eesti ilmajaamade ülesvõtteid. Neist on olemas ainult Tallinna oma. Vähemalt Tartu jaam oleks pidanud ka tingimata aset leidma. Vahetatakse ju viimast tähetorniga ära. Ka oleks aset võinud leida Eesti ilmajaamade võrgu kaart. On ju meil töötamas üle 70 jaama ja üle 100 kõue, rahe ja lumikatte vaatluskoha.

W. Kurriku „Meteoroloogia“ ilmumisega on mõõdunud tarvidus võõraskeeliste õpperaamatute järele sellel alal. Nagu autor omas eessõnas tähendab, on raamat määratud laiemale tarvitajate ringile: põllutöö-, meri- ja sõjakoolide õpilastele ja üliõpilastele. Viimastest tuleb matemaatikutel ja eriteadlastel puuduvat matemaatiliselt osa loengute varal täiendada.

Seda raamatut võib kasuga tarvitada igaüks üldhariduse omandanud isik. Kohati on ta ehk mõnele, kellel füüsilisest kindlad eelteadmised puuduvad, raskesti arusaadav, kuid just „igapäevuse“ seisukohalt huvitavad kohad on õige populaarselt käsitatud ja kergesti loetavad.

Lõppkokkuvõttes olgu öeldud: raamat on hea, hoolsalt ja sügavasjatundlikult läbi töötatud ja senini ainuke omal alal.

Ainsaks miinuseks on kõrge hind. Kuuldavasti olevat küll Haridusministeerium asja toetanud ja autor ka ainult väikest honoraari saanud. Kõrge hind teeb raskusi õppivale noorsoole.

Loodame, et peale noorsoo ka maadeteaduse õpetajad ja kõik isikud, kes tegelikus elus ilmade tundmisest huvitatud, eestkätt põllumehed seda kasulikkude käsiraamatut ostma tõttavad.

J. S.

*

J. Luiga. Eesti vabadusvõitlus 1343—1345. Harju mäss. Kirjastus A-S „Varrak“ Tallinnas, 1924. 180 lk. Hind?

Dr. J. Luiga, kes viimastel aastatel avaldanud „E. Kirjanduses“ rea pikemaid kirjutusi eestlaste olukorrast ja vabadusvõitlusest sakslaste vallutamisajal, XIII aastaaja algul, annab käesolevas töös üksikasjalise ülevaate selle võitluse viimasest ja verisemast episoodist XIV aastasajal — nn. Harju mässust. Umbes veerand osa teosest on pühendatud sündmuste arenemisele sakslaste maaletulekust kuni a. 1343, näidates, kuidas eestlaste seisukorra järkjärguline halvenemine, eriti ordu hoolimata rõhumispoliitika tõttu, paratamatusega sõjariistus kokkupõrkeni pidi viima. Poliitiliste põhjuste kõrval, nagu ordu püüd Daanile alluvaid maakondi oma külge liita, on valgustatud ka majanduslikke põhjusi, nagu põllumajanduse langust Eestis rüütlite mõjul. Andes selle üldise tagapinna kujutuse, läheb autor üle pääteemile. Ta annab ülevaate mõlema vastaspoole sõjalisest jõust ja nende tegevusest liitlaste otsimisel naabrite juures. Edasi järgneb analüüs tähtsamatest momentidest selles verises mässus, nagu Paide läbirääkimised eesti „kuningatega“, lahingud Reveli (Tallinna) ja Otepää — Vastseliina all, mandrieestlaste massiline mahatapmine 1343. a. sügisel ja Saaremaa „rahustamine“ 1344 — 45. Lõpuks mõned kokkuvõtted Harju mässu tagajärgedest Eesti rahvaarvule, majanduslisele ja vaimlisele seisukorrale j. n. e.

Tugedes asjakohaste kroonikate võrdlusele ja tekstikriitika andmetele, esitab autor Harju mässu selgitamisel mitmeid uusi vaatekohti: nii leiab ta, et see mäss ainuüksi sakslaste ja just ordu vastu oli sihitud, mitte aga daanlaste vastu, nagu seda kujutavad mõned saksa hallikad. Eestlaste kaotuse põhjuseks peab autor osa eestlaste enneaegset väljaastumist Padise kloostri juures, mida ta loeb ordu enese provotseerituks. Selle mässu tagajärgedeks peab autor eestlaste tänini kestvat füüsilist ja vaimlist kidunemist, Lõuna-Eesti osustamist lätlastega j. m.

Kuivade ja sageli vastamisi käivate kroonika teadete põhjal on autor selles töös annud õige kujuka ja ühtlase pildi kõnealusel ajal järgust, loonud rea huvitavaid hüpoteese ja mõndagi momenti valgustanud uuel seisukohalt. Ta on püüdnud käsitada kõiki nähtusi eesti orientatsioonist välja minnes, senise saksa või vene vaatekoha asemel. See on seda huvitavam, et Dr. Luiga esimesena meie ajaloolasest — asjaarmastajatest on oma töö rajanud alghallikatele. Et viimased tihtigi võivad olla ekslikud või koguni võltsitudki, on Dr. Luiga õieti alganud tekstikriitilise uurimusega, näit. Läti Hendriku kroonika kohta, kus juures tihti osutab leidlikkust ja teravmeelsust. Nii ka käesolevas töös. Üte tõdede leidmine, ka paljastatud ebapääded, asetamiseks, on aga sagedasti ülepääsemata raskustega seotud. Akadeemiline ajaloolane oleks siin tihti pidanud oma mitteteadmist konstateerima. Dr Luiga

on katsunud tühje kohti täita hüpoteesidega ka seal, kus küllaldased andmed puuduvad. See on tema töö tugev ja nõrk külg ühtlasi. Kindlajoonelise ja ümarguse käsituse kõrval tundub tema eesti orientatsioon tihti liig sirgejoonelisena ja mõnedki järeldused liig julgetena. See annab tööle subjektiivse maigu. Autor on ka ise neis puudustes teadlik, kuid leiab, et „skepsis on ikka tark, kuid nõrk vaateviis,“ ja et „viljakad illusioonid on võrdsed tõeale.“ Edaspidise uurimise ülesandeks jääb selgitada, palju neist hüpoteesidest tõeale võrduvad. Igatahes omab Dr. Luiga töö elava ja plastilise, omalt seisukohalt läbimõeldud ja ütleksin läbielatud kujutuse sellest traagilisemast ajajärgust eesti rahva elus.

F. L.

*

Hans Kruus. Vene-Liivi sõda (1558—1561). K. Ü. „Loodus“, Tartus 1924. 158 lhk. Hind ?

Käesolevas raamatus esineb mag. H. Kruus üksikasjalise uurimusega selle kolmeaastase sõja kohta, mille eellood ja tagajärjed olid kaugeleulatavad, eriti Liivis, tuues kaasa Orduriigi katastroofilise langemise ja maa jagamise naabrite vahel. See järjekorraline võitlus Ida ja Lääne vahel, milliste tallermaaks meie maa tihti on olnud, on autori arvates „Suurvene esimene tõsine katse, enesele teed raiuda Lääne-Euroopasse“, mispärast väärib erilist tähelepanu. Autor näitab, kuidas Suurvene koondumine ühes poliitilise ja sõjalise võimu kasvamisega üheltpoolt ja Orduriigi järkjärguline kõdunemine teiselt poolt löid soodsa konjunktuuri selle sõja tekkimiseks, loetleb ühtlasi terve rea muid asjaolusid, mis lähemalt mõjutasid sõja alguse, iseloomu ja käigu. Siin on esitatud ka mitmed uued või vähemalt varem mitte küllalt selgesti toonitatud tegurid, nagu maa-nälg Venes palkmaalaste süsteemi tagajärjel, Liivi pärismaalaste osa sõjakäigus j. m. Sõjalist sündmüstikku ennast ja selle kõrval keevat diplomaatilist võitlust, mis sel intriigirikkal ajajärgul oli väga elav, jälgib autor sama põhjalikult, siirdudes tihti ka naabermaade poliitikasse, kes sõja lõpul vahele segades Venet sundisid oma võidu reaalsest tagajärgedest loobuma.

Aine mitmekülgse tõttu on tulnud tarvitada õige laialdasi hallikaid, mida kõneluse ajajärgu kohta ka võrdlemisi palju avaldatud, ja millest näib olevat kasutatud kõike meil kättesaadavat. Teaduslikult rahuldavate seisukohtade leidmine tihti vastamisi käivate teadete rägastikus on siin autorile palju vaeva maksnud. Selle tulemusena oleme rikastunud uue monograafiaga, mis meil esimene selleulatusline omal alal ja meie kehvas ajalookirjanduses meeldivalt välja paistab oma teadusliku täpsusega ja nõudlikkusega. Mag. Kruusi töö leiab kahtlemata tähelepanu ja hindamist eriteadlaste poolt. Samuti peaks ta huvi äratama ka laiemates ringides, kuna Vene-Liivi sõda on üheks tähtsamaks sündmuseks Ida ja Lääne vaheliste suhete üldises arenemises, mis meil praegugi on ja jääb aktuaalseks päevaktisumuseks. Sellest sõjast annab aga H. Kruusi töö objektiivsena ja mitmekülgsema pildi, kui seda on võimaldanud senise vene ja saksa ajaloolaste tööd.

F. L.

*

Varia

Läti vabariik on juba oma iseseisva olemasolu algusest saadik rohkesti ära teinud enese tutvustamiseks maailma riikide peres. See töö jätkub täie energiaga edasi praegugi.

Käesoleva aasta esimestel kuudel on ilmumas rida raamatuid ja broshüüre Latvija üle, kirjutatud tuttavamate Läti ja isegi väljamaa poliitikategelaste poolt.

Läti saadikul Pariisis, Dr. M. Waltersil, on valmissaamisel kogukas prantsuskeelne teos „Intellektuaalne Latvija.“ Läti esitaja Stockholmis K. Lutzmann kirjutab Latvija ülevaate rootsi keeles. Läti esitajal Ühisriikides on New-Yorgis ilmumas ingliskeelne „Latvija teejuht.“ Ameerika saadikul Kopenhagenis Dr. Prince'il on Londonis ilmunisel ingliskeelne läti keele iseõpetaja ja grammatika. Endisel Riia poola ajakirjandusbüroo juhatajal Zynarskil on teoksil poolakeelne raamat Latvija üle.

Käesoleval kuul ilmub Riias inglise, prantsuse ja saksa keeltes Läti välisministeeriumi ajakirjandusbüroo juhataja A. Bilmani töö, mis on pühendatud Latvija tekimisküsimusele ning mida selgitavad kaardid ja pildid.

Riigi statistika päevalitsuse direktor Skulneeks avaldab oma saksakeelse raamatu „Maa ja keel.“

Pääle selle ilmub prantsuskeeles Läti kunstnikkude monograafia ja rida Läti kirjanikkude teoste tõlkeid.

Läti vabariigi põhiseadus ilmub trükist inglise-, prantsus- ja saksakeelses tõlkes.

Ühtlasi hakkasid 1. jaanuarist s. a. ka Latvija välisministeeriumis bulletinid igal nädalal ilmuma, päälkirja all „Journal de Lettonie.“

Enamasti need kõik on asjad, millesarnastest Eestis seni midagi kuulda pole.

*

Kuna kõik muud õigusdistsipliinid ühtlasteks tervikuiks koondatud, seisab rahvusvaheline õigus seniajani enamalt jaolt laokil. Sõjaõiguse ainete kodifitseerimisega Haagi rahukonverentsil on rahvusvahelise õiguse koondamiseks algus siiski juba tehtud, ning päälegi algus, mis sugugi kerge ei olnud. Palju kergem on rahvusvaheline seadusandlus rahvusvahelise rahuõiguse alal, sest et siin mitmesuguste riikide poliitilised huvid mitte nii risti vastu ei käi üksteisele. Oli sellepärast juba ette arvata, et rahvasteliit päevakorrale võtab seadusandlise töö jätkamise rahvusvahelise õiguse alal, sihiga — kogu rahvusvahelise õiguse kodifitseerimist lõpule viia. Viimane rahvasteliidu üldkoosolek Genfis võttiski sellekohase resolutsiooni vastu. Ühenduses sellega on nüüd rahvasteliidu nõukogu viimane koosolek Roomas 11. dets. otsustanud tähendatud otstarbeks komisjoni asutada, kelle esimeheks valiti endine Rootsi pääminister, Upsala kuberner Hammerskjöld valiti. Üldse on komisjon 17-liikmeline. Komisjonis on koht määratud ka Saksamaa esitajale, olgugi et Saksamaa seniajani rahvasteliidu liikmete hulka pole astunud. Saksa esitajaks komisjoni on kutsutud riigipäevaasadik prof. Walther Schücking, kes rahvasteliidu sekretariaadile juba teatanud, et ta ettepanku vastu võtab.

*

„Waba Maa“

on juhtiv, eeskujulikult toimetatud, uudisterikkam ja kõige loetavam päevaleht Eestis.

Peatoimetajad A. Anderkopp ja Ed. Laaman.

Ilmub päevas 8–12 lehekülge piltidega. Gori algupärased karrikatuurid. Alati põnevad romaanid. — Kõige kasulikum leht kuulufajatele. — Kogu kätte saates 120 mk. kuus, 300 mk. veerandaastas. Sealjuures hinnafa kaasanefeks: Piltidega ilustatud nädalleht „Esmaspäev“, põllumajandusline ajakiri „Maamees“ ja ärarebitav Seinakalender. Aadress: „Waba Maa“, Pikk tän. 54, Tallinn.

„Esmaspäew“

Ainuke omapärane piltidega nädalleht Eestis. Ilmub iga esmaspäev vara hommikul 60.000 eksemplaaris.

Peatoimetaja ja väljaandja A. Veiler.

Kõige põnevam, mitmekesisem ja pildirikkam lugemismaterjal. Leht maksab postiga ainult 50 marka veerandaastas.

Vaimliselt surnud on igaüks, kes ei loe „Esmaspäeva“!

Aadress: „E s m a s p ä e v“, Pikk tän. 54, Tallinn.

„RONK“

loeb igaüks, kel noorustulí hinges. Ajakiri ilmub igal laupäeval, vähemalt 24 lehekülge hulga piltidega. Tegev toimetaja Helmi Jansen. Väljaandja A. Veiler. — Kõige loetavam ajakiri Eestis. Mitte ainult jõuka rahva lastele, vaid kogu noorsoole on määratud „Ronk“. Sellepärast maksab ka „Ronga“ üksiknumber ainult 10 marka, postiga 100 marka veerandaastas. Aadress: „Ronk“, Pikk tän. 54, Tallinn.